

บทที่ ๓

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

ชนบบอกบุญ หรือชนบที่ผู้ร้องใช้ร้องเกี่ยวผู้ฟังให้บริจาคนั้นเป็นชนบที่มีบทบาทในสังคมไทยมาแต่อดีต โดยมักปรากฏในการเทศน์มหาชาติของพระภิกษุ ที่มักแห่บอกบุญแก่ญาติโยมในงานเทศน์มหาชาติเพื่อหารายได้เข้าวัด ดังตัวอย่าง

ตัวรูปเทศน์ธรรมวันนี้	หนึ่งบาทน้อจี้ก็ยังไม่ได
ไอ้สัปบุรุษก็เหนียวสุดใจ	ช่างไม่อาลัยแก่อาทมา
รูปคู้ที่เทียบมันช่างโกรน	ตลอดปลายโคนคูเอาเถิดโยมจำ
ไอ้ท่านทายกประสกลีลา	ไม่เวทนารูปบ้างเลย- นั้นแหล ^{๕๔}

ดิฉันมาเทศน์อยู่ฉอดๆ	หน้อยคุณโยมจะตอดมาสงสัย
ฉันมิได้ลดเลี้ยวพูดเกี่ยวใคร	ฉันเกี่ยวบ้างจี้ที่ติดเทียบ
เชิญยุรยาตรออกมาจากถุง	หลงพี่จะมุงเอาไปให้เทียบ
ฉันจนยากจึงพากเพียร	มาวนเวียนเพราะแม่ดวงใจ
อย่างนี้เฉยเลยนะจ๊ะ	เชิญมาปะสักบาทเป็นไร
ด้วยพระมหाराชท่านชาดบ้างจี้	คุณโยมจงได้มีศรัทธา – นั้นแหล ^{๕๖}

ต่อมการเทศน์ในลักษณะดังกล่าว ถูกมองว่าไม่เหมาะสมจึงค่อยๆ หดไป แต่ชนบดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ แต่ถูกปรับไปอยู่ในเพลงพื้นบ้านหรือสวดคฤหัสถ์แทน โดยเจ้าภาพหรือวัดจะว่าจ้างพ่อเพลงแม่เพลงให้มาร้องบอกบุญเพื่อหารายได้แทนการเทศน์มหาชาติดังเช่นในอดีต ชนบการบอกบุญจึงยังคงแพร่หลายและมีบทบาทต่อสังคมไทยตราบจนปัจจุบัน

ในวัฒนธรรมของชาวจังหวัดตราดปรากฏชนบบอกบุญนี้อย่างชัดเจนในเพลงพื้นบ้านกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นเพลงที่ชาวบ้านนิยมร้องบอกบุญเพื่อเรียไรเงินทองและสิ่งของเข้าวัด ในโอกาสเทศกาลสงกรานต์ ผู้วิจัยเรียกเพลงกลุ่มนี้ว่า เพลงบอกบุญ

^{๕๔} จ. เปรียญ (นามแฝง) ขุมนมแหล่เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ: อำนวยสาส์น, มปป.) หน้า ๓๑๔.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน . หน้า ๕๗

๓.๑ ความเป็นมาของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราดเริ่มมีครั้งแรกเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน เพราะไม่เคยมีการบันทึกหรืออ้างถึงเพลงประเภทนี้มาก่อน แม้แต่บทความเรื่อง “การมหรสพต่าง ๆ ในจังหวัดตราด” ของ ขุนศึกษาการพิศิษฐ์^{๔๗} ซึ่งรวบรวมทั้งการแสดงและเพลง พื้นเมืองของจังหวัดตราดโดยเฉพาะ เพิ่งจะมีการอ้างถึงในเอกสารวิชาการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ในหนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด” นี้เอง เหตุที่ไม่มีการอ้างถึงเพลงบอกบุญในเอกสารทางวิชาการใดๆ มาก่อนเป็นเพราะนักวิชาการส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดเกรงว่าหากบันทึกเรื่องเพลงบอกบุญของจังหวัดตราดไปเผยแพร่แล้ว อาจทำให้คนภายนอกเข้าใจว่าจังหวัดตราดมีแต่พวกขอทาน อาจทำให้เป็นที่รังเกียจได้และทำให้ชื่อเสียงของจังหวัดเสื่อมเสีย^{๔๘} ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่มีเอกสารลายลักษณ์ใด ๆ ที่จะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาได้ชัดเจน

การสืบค้นอายุของเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนั้นหากเริ่มต้นสืบค้นจากอายุวัดที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาวัดที่พบว่ามีกรรองเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดเพื่อไปถวาย ได้แก่ วัดบุปผาราม อ.เมือง จ.ตราด พบว่ามีชาวบ้านที่ขึ้นกับวัดนี้ร้องเพลงขอทานมาแต่ครั้งอดีต ชาวบ้านกล่าวว่าเพลงขอทานนี้มีมาแต่ครั้งปู่ตายายแล้ว ส่วนวัดบุปผารามนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๙๕ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง^{๔๙} หากนับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๗) จะมีอายุ ๓๕๒ ปี ส่วนอายุของพ่อเพลงแม่เพลงเท่าที่สืบค้นย้อนขึ้นไปได้นั้นหากยังมีชีวิตอยู่ก็จะมีอายุราว ๑๕๐ ปี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า เพลงบอกบุญจังหวัดตราด น่าจะมีอายุประมาณ ๒๐๐ - ๑๕๐ ปี

ในชั้นแรกของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดนั้นมีที่มาจากประเพณี “รำภาข้าว” หรือ “ภาข้าว” ซึ่งอยู่ในช่วงตรุษไทย คือ ในราวเดือน ๕ คำว่า “รำภา” นั้น ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ตัวละครเอกคือ ระเด่นลันได เป็นวนิพกร้องเพลงแลกข้าวสาร ดังคำประพันธ์

^{๔๗} ขุนศึกษาการพิศิษฐ์, “การมหรสพต่าง ๆ ของจังหวัดตราด” วารสารศิลปากร ปีที่ ๒๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๒๐.

^{๔๘} นางสาวยุรี อภิวัต อายุ ๕๐ ปี นักวิชาการท้องถิ่นจังหวัดตราด สัมภาษณ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๔๙} วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดตราด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.) หน้า ๘๓.

“ มาจะกล่าวบทไป	ถึงระเด่นลันไดอนาถา
เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำภา	ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์
.....	.....
ยักย้ายร่ายร้องเป็นลำน่า	มีอยู่สองคำจำได้
สุวรรณหงษ์ถูกหอกอย่าบอกใคร	ถูกแล้วกลับไปได้เท่านั้น ” ^{๕๐}

ในรัชสมัยเดียวกันนี้มีวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงคำศัพท์ “รำภา” นั่นคือ วรรณกรรมเรื่อง พระมัลลยกลอนสวด ซึ่งกล่าวถึงในตอนต้นเรื่อง ดังนี้

“ เป็นกำลังแก่เจ้าไทย	ให้เจ้าไทยไปรัมพา
ล่องลงเอาทรัพย์เขามา	เอามากินเป็นอาหาร ” ^{๕๑}

แสง มนวิฑูร ได้ให้ความเห็นว่า คำว่า “รัมพา” ที่ปรากฏในเรื่องพระมัลลยกลอนสวดนี้น่าจะสอดคล้องกับ “รำภา” ในเรื่องระเด่นลันได คือหมายถึงเที่ยวขอหรือเที่ยวบอกร่ำไปไปตามที่ต่าง ๆ แต่คำนี้จะสะกดอย่างไรยังไม่ยุติ^{๕๒}

หนังสือศรีพจนานาษาไทย พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๓๙ สมัยรัชกาลที่ ๕ ชำระโดย บาทหลวง อี.จี. เวย์ หน้า ๘๘ ให้ความหมายว่า

“ รำพา	<i>Uneasy, without vest, wandering, to wander here and there.</i>
เที่ยวรำพาขอทาน	<i>To prowl about begging .”^{๕๓}</i>

จากคำอธิบายในหนังสือ ศรีพจนานาษาไทย เอนก นาวิกมูล สรุปว่า เพลงรำภาข้าวสาร จึงหมายถึง เพลงเที่ยวร่อนเร่ขอข้าวสาร นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ศรีจันทร์น้อยสอาด ได้ให้คำนิยามที่ต่างไปจากบุคคลข้างต้น โดยกล่าวว่า แท้ที่จริงคำว่า “รำภา” นั้นต้องใช้ว่า “ล่ำภา” เพราะเนื่องจากคำว่า “รำ” โดยนัยแสดงอาการใช้มือประกอบท่าทาง คือเป็นการฟ้อนรำมากกว่า ขณะที่คำว่า “ล่ำ” มีความหมายเกี่ยวกับคำร้อง ทำนอง และบรรยายเรื่องราว ในกรณีนี้ เพลงล่ำภาข้าวสาร เน้นการบอกเรื่องราวเพื่อเรียไรสิ่งของจากชาวบ้าน

^{๕๐} พระมหามนตรี (ทรัพย์), *ระเด่นลันได*, (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, มปป.) หน้า ๒๐๙ .

^{๕๑} ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอสอี . *พระมัลลยกลอนสวด* , (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, มปป.) หน้า ๔.

^{๕๒} *เรื่องเดียวกัน*. หน้า ๔.

^{๕๓} บาทหลวง อี.จี. เวย์ , *ศรีพจนานาษาไทย* , อ้างใน เอนก นาวิกมูล, *เพลงนอกศตวรรษ* , (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , ๒๕๒๗) หน้า ๒๐๓.

ไม่ได้เน้นที่ท่าทางการฟ้อนรำแต่อย่างใด ส่วนคำว่า “ภา” นั้นเป็นการสะกดตามอักษรวิธีใน เอกสารโบราณ คำว่า “ภา” ในที่นี้จึงน่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า “พา” หรือ “พาพา” ที่ หมายถึงการนำไปด้วยนั่นเอง^{๔๔}

พจนานุกรมสังสกฤต-ไทย-อังกฤษอภิธาน ของกรมวิชาการ ได้ให้ความหมาย ของคำ “รัมภา” ว่า

“ รัมภา. น. “รัมภา , รมภา”, ต้นกล้วย ; นางอัปสรหรือแพศยา เมืองสวรรค์คนหนึ่ง ; หญิงแพศยา ; นามของเคารี ; การร้องหรือเสียง ร้อง (ดูของโค) ; a plantain ; one of the Apsaras or courtesans of Svarga ; a harlot , a whore ; a name of Gauri ; lowing (as of a cow) ” ^{๔๕}

พจนานุกรม ชาติสังสกฤต ของ หลวงเทพดรุณานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) ได้ ให้ความหมายของ “ รุมภ ” และ “ รุมพ ” ชาติ ว่าหมายถึงการเปล่งเสียง^{๔๖}

จากความหมายดังประมวลมาข้างต้นนั้น ความหมายที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของเพลงรำภาข้าวสาร นั้น ตรงกับความหมายในหนังสือ ศรีพจน์ภาษาไทย คือ เกี่ยวว่อนเร่ขอข้าวสาร นั่นเอง

ประเพณีรำภาข้าวในอดีตนั้น ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปบนเกวียนที่ เทียมด้วยควาย ๒ ตัว สำหรับพระสงฆ์นี้ในบางชุมชน จะใช้พระสงฆ์ปลอม คือให้ชาวบ้านยืม จีวรพระมาปลอมเป็นพระทั้งที่มีผมเต็มศีรษะ^{๔๗} ที่คอควายจะสวมกระดิ่งที่คอเพื่อประดับให้ ทราบว่าเป็นควายในขบวนพิธี นอกจากนี้ในขบวนนั้นจะประกอบด้วยชาวบ้านที่ติดตามมากับ เกวียนเพื่อเรียไร่ข้าวสารเข้าวัด การไปรำภาข้าวนิยมไปในตอนกลางวันและสิ้นสุดเมื่อพระ

^{๔๔} ศรีจันทร์ น้อยสอาด . “ เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี : กรณีศึกษาเพลงโนเน เพลง ล้ำภาข้าวสารและเพลงระบำพื้นบ้าน ” ; (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล , ๒๕๔๔) หน้า ๕๖- ๕๗ .

^{๔๕} นายร้อยเอก หลวงบวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย) , สังสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน , (พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ , ๒๕๐๗) หน้า ๙๑๖ .

^{๔๖} หลวงเทพดรุณานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) , พจนานุกรม ชาติสังสกฤต , (พระนคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๔) หน้า ๑๑๓ .

^{๔๗} นางรัก บำเพ็ญบุรณ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต. วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗

อาทิตย์ตกดิน^{๕๔} ในขณะที่เดินก็มีกรังเพลงที่ตนถนัดไปด้วยเช่น ใครถนัดเพลงน้อยก็จะดันเพลงน้อย ใครถนัดเพลงโหมง (ข้าเจ้าหงษ์) ก็จะดันเพลงโหมง สำหรับการเรียไรข้าวนี้ชาวบ้านกล่าวว่าเพื่อเมื่อได้ข้าวมากจะไปขายที่โรงสีเพื่อนำเงินที่ได้ไปใช้สำหรับการเตรียมความพร้อมสำหรับงานเทศน์มหาชาติประจำปีของวัดราวเดือน ๑๒ โดยจะใช้จ่ายเงินสำหรับเลี้ยงต้อนรับผู้ที่จองบูชาภัณฑ์เทศน์แต่ละภัณฑ์รวมทั้งผู้ที่มาร่วมงาน ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่เป็นหน้าตาของหมู่บ้าน การเตรียมการเทศน์มหาชาตินี้คล้ายกับชาวบ้านในภาคอีสานของไทย ที่ชาวบ้านจะเตรียมการจัดงาน “บุญผะเวส” กันอย่างยิ่งใหญ่ซึ่งต้องใช้เงิน สิ่งของและอาหารเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการออกไปเรียไรเช่นกัน และขณะที่เรียไรนั้นก็มีการร้องเพลงเพื่อโน้มน้าวใจด้วยเรียกว่า “ลำพระเวส”^{๕๕}

ประเพณี “รำภาข้าว” นี้มีความสำคัญต่อชาวนาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากยังไม่มีการมารำภาข้าว ก็จะไม่เปิดยุ้งขายข้าวเป็นอันขาด ต้องให้คณะรำภามาร้องเสียก่อนเพื่อเป็นสิริมงคล แล้วจึงเปิดยุ้งขายข้าว แต่หากในปีนั้นไม่มีการรำภาข้าว ชาวนาก็จะต้องจัดสำรับเครื่องเช่นอันประกอบไปด้วย ขนมต้มแดง ขนมต้มขาวและเครื่องพิธี อื่นๆ สำหรับบูชาแม่โพสพที่หน้ายุ้งข้าว แล้วจึงจะสามารถเปิดข้าวขายได้ สำหรับการบริจาคข้าวแก่คณะรำภาข้าวนี้ชาวบ้านกล่าวว่าจะให้กันบ้านละถึง ๑ หรือ ๒ ถังทีเดียว ตรงกันข้าม หากมีวณิกที่ร้องเพลงขอทานมาขอก็จะให้เพียง ๑ หรือ ๒ ขันเท่านั้น^{๖๐}

ความเชื่อเรื่องการถวายผลผลิตแรกได้ให้แก่สิ่งที่ตนนับถือนี้ เป็นความเชื่อพื้นฐานของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นการล่าสัตว์ หรือทำเกษตรกรรมก็ตาม เมื่อได้มาครั้งแรกก็ต้องนำสิ่งเหล่านั้นสังเวชบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเสียก่อน เพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นผู้บันดาลให้ได้มาซึ่งความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ธัญญาหาร หรือช่วยให้ล่าสัตว์ได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถบันดาลผลในทางตรงข้ามได้เช่นกัน^{๖๑} คติของชาวดรชาติเดิมอาจมาจากการไหว้ผีเป็นเบื้องต้น ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในสังคม ผีจึงถูกลดบทบาทลง กล่าวคือต้องนำข้าวไปถวายพระก่อน ถ้าพระไม่มา แม่โพสพจึงจะได้รับสังเวชเครื่องเช่น ซึ่งทำให้เห็นถึงศักดิ์ศรีระหว่างพระกับผีที่ต่างกัน พระยาอนุমানราชชน ได้กล่าวถึงเรื่องผลแรกได้นี้ว่า

^{๕๔} ตรงกันข้ามกับการร้องเพลงขอทานและเพลงรำภาข้าวสารในอดีตที่เริ่มต้นเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน

^{๕๕} สมบูรณ์ สิบเพ็ง อายุ ๖๒ ปี ต.หนองจิก อ.ศีร์ษะภูมิ จ.สุรินทร์ สัมภาษณ์. ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๖๐} นายบุญมี ตรีกุล อายุ ๕๕ ปี และ นายเสน่ห์ สารเนตร อายุ ๘๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๖๑} พระยาอนุমানราชชน, เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรีษ-สารท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒) หน้า ๑๑๙.

“ คติที่นำเอาสิ่งเมื่อแรกเป็นแรกได้ ไปสังเวชบุชาเทพเจ้านี้ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า first fruit แปลว่า ผลไม้เมื่อแรกเป็นแรกได้ แต่เมื่อนำไปใช้ให้กินความไปถึงสิ่งอื่นด้วย จึงแปลว่า ผลแรกได้ ในภาษาสันสกฤตเรียกผลแรกได้ว่า อารยณษฏี เอาข้าวใหม่มาต้มหรือกวนทำเป็นขนมถวายเทพเจ้า มีพระอินทร์และพระอัคนีเป็นต้น ทางอินเดียตอนใต้มีพิธีต้มข้าวกับน้ำมันทำเป็นขนมเรียกว่า ข้าวทิพย์ ข้าวปายาสถวาย บูชาพระคเณศ เรียกว่า พิธีปงคัล นี้ก็เห็นจะเป็นพิธีเกี่ยวกับผลแรกได้ แต่เขาทำพิธีนี้ในเดือนมกราคม ซึ่งเป็นเวลาเก็บเกี่ยวข้าวของเขา เพราะฤดูของอินเดียตอนใต้เหมือนกับของเรา จึงผิดกับของอินเดียตอนเหนือในมัธยมประเทศ เสร็จพิธีสังเวชบุชาแล้ว ก็มีสมโภชเลี้ยงดูกัน เอ็กเกริกสนุกสนาน ในประเทศทางยุโรปก็มีงานสมโภชเกี่ยวกับพิธีนี้เรียกกันว่า วันขอบคุณอันเนื่องด้วยการเก็บเกี่ยวได้ (Harvest Thanksgiving Day) นางที่เลือกหญิงสาวสวยคนหนึ่งเป็นประธานในงานเลี้ยงดูนี้ เรียกว่า ราชนีแห่งผลที่เก็บเกี่ยวได้ (Harvest Queen) ซึ่งในที่นี้อาจสมมติเป็นแม่โพสพของเขาก็เป็นได้ ”^{๒๒}

ประเพณีรำภาข้าวของชาวจังหวัดตราดนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นประเพณีพื้นถิ่นของจังหวัดตราดหรือของภาคตะวันออกอยู่แต่เดิม แม้ว่าจะมีชื่อประเพณีและแนวคิดที่ใกล้เคียงกับประเพณีรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรี หากแต่เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของประเพณีแล้วก็มีความแตกต่างกันไม่น้อย อาทิ ทำนองเพลงที่ต่างกัน อย่างชัดเจนรวมถึงการรับของลูกคู่ เครื่องดนตรีที่ประเพณีรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีมีการใช้วงปี่พาทย์ประกอบ ขณะที่เพลงรำภาข้าวสารจังหวัดตราดใช้เพียงการปรบมือเท่านั้น ส่วนลักษณะเด่นประการหนึ่งของการร้องเพลงรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีนั้นเป็นการเดินทางไปในทางน้ำโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ในขณะที่การร้องเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดกลับเดินร้องตามบ้านแทน นอกจากนี้เทศกาลในการร้องนั้นยังต่างกัน อย่างชัดเจนคือเพลงรำภาข้าวสารในจังหวัดตราดจะร้องในราวเทศกาลสงกรานต์ แต่เพลงรำภาข้าวสารของปทุมธานีกลับใช้ร้องในเทศกาลออกพรรษา

เพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดน่าจะไม่ได้รับอิทธิพลมาจากประเพณี รำภาข้าวสารของมอญ อาจเป็นประเพณีพื้นบ้านอยู่แต่เดิมเพราะทำนองเพลงก็เป็นคล้ายแหล่งประสมกับเพลงฉ่อย ซึ่งทั้งแหล่ง และเพลงฉ่อย ก็เป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมในหมู่ชาวตราดอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการชาวมอญให้ความเห็นว่า ในอดีตราวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

^{๒๒} พระยาอนุমানราชชน , เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ - สารท , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๓๒) หน้า ๑๒๐.

ชาวมอญได้รับสนองพระเดชพระคุณในการเป็น “กองกำลังรักษาพระนคร” โดยมีพระราชประสงค์ให้ชาวมอญไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อป้องกันศึกด้านประเทศกัมพูชา ถิ่นฐานของชาวมอญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปรากฏจนถึงปัจจุบัน^{๖๓} ได้แก่ มอญอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และมอญตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี^{๖๔} ซึ่งทำให้นักวิชาการมอญสันนิษฐานว่าชาวมอญเหล่านั้นอาจมีการอพยพมาตั้งจังหวัดตราดด้วยก็อาจเป็นไปได้ รวมทั้งเรื่องภาษาถิ่นจังหวัดในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งจังหวัดตราดก็มีข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจว่า มีการลงเสียงหนักในท้ายประโยคซึ่งคล้ายกับการพูดในภาษามอญ

อย่างไรก็ตามในส่วนหลักฐานของจังหวัดตราดเองนั้นผู้วิจัยพบว่าในหนังสือประวัติจังหวัดตราด ของพระบริหารเทพธานี ได้กล่าวถึงการตั้งบ้านเมืองของชาวตราดในยุคแรก ๆ ว่า ขุนจิตต์ภักดี (รส)^{๖๕} นายกองผู้คุมเลขเมืองตราด ลุงของพระบริหารเทพธานี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดตราด ได้อ้างคำกล่าวของคุณปู่ท่านความว่า

“ ผู้เรียบเรียงยังคงเคยได้ยินจากลุงซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนจิตต์ภักดี ชื่อเดิมชื่อรส รับราชการในตำแหน่งนายกองเป็นผู้คุมเลข แต่ต้นตระกูลจะเป็นไทยมอญอย่างไรไม่ทราบเป็นที่มารดาของผู้เรียบเรียง ท่านเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ปู่ทวดได้เคยเล่าถิ่นฐานของต้นตระกูลชาวตราดนั้นไม่ได้อยู่ในจังหวัดนี้ แต่มีถิ่นวงศ์ตระกูลอยู่ทางบ้านลาดพลี (ราชบุรี) ชาวบ้านลาดพลีนี้ได้พากันอพยพหนีกองทัพพม่ามาหลายร้อยครัว จะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีไม่ทราบต่างคนต่างไป เมื่อพวกต้นตระกูลอพยพถึงเมืองตราดนั้น เวลานั้นเมืองตราดยังเป็นป่าอยู่แต่ นับเป็นตำบลที่มีพลเมืองอยู่แน่นหนากว่าที่อื่น ๆ และมีคนไทยมากกว่าชาติอื่นก่อนนั้นมาแล้ว”^{๖๖}

^{๖๓} พิศาล บุญผูก ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวัฒนธรรมมอญ อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๗ ต. เกาะเกี๋ยด อ.เมือง จ.นนทบุรี สัมภาษณ์ . ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๖๔} ชานี สุวรรณช่าง , “ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดทางวาจา ” แบบเรียนวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต (วิชาเลือก) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๐) หน้า ๔๔.

^{๖๕} พระบริหารเทพธานีได้สันนิษฐานว่าต้นตระกูลทางคุณลุงขุนจิตต์ภักดี คือทางฝ่ายมารดาท่านอาจเป็นคนไทยเชื้อสายมอญ (พระบริหารเทพธานี , “ประวัติจังหวัดตราด” ใน นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๑๔ เล่ม ๗ กรกฎาคม ๒๕๗๘ , หน้า๓๖)

^{๖๖} พระบริหารเทพธานี , เรื่องเดียวกัน , หน้าเดิม.

คำกล่าวข้างต้นของขุนจิตต์ภักดี (รส) สอดคล้องกับคำกล่าวของชาวบ้านที่เล่าว่าในอดีตนั้นวัดเก่าแก่ของจังหวัดตราดแทบทุกวัด เช่น วัดบุปผาราม อายุกว่า ๓๐๐ ปี วัดท่าพริก อายุกว่า ๒๐๐ ปี วัดเนินทราย อายุกว่า ๑๕๐ ปี ต่างก็มี “เสาหงส์” อยู่ที่บริเวณหน้าพระอุโบสถทั้งสิ้น^{๖๗} เสาหงส์นี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของวัดมอญ ต่อมาภายหลังทางราชการได้สั่งให้ทำลายเสาหงส์ของทุกวัด ทั้งนี้เพราะเข้าใจว่าเป็นสัญลักษณ์ของพวกพม่า ทางราชการโกรธแค้นที่พม่าเคยมายึดเมืองไทยครั้งสมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ จึงให้ทำลายให้สิ้น^{๖๘}

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าจังหวัดในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่มีเพลงรำภาข้าวสารแต่อย่างใด พบแต่เพียงเพลงขอทาน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเพลงรำภาข้าวสารของตราด นั้นไม่ได้รับอิทธิพลจากเพลงรำภาข้าวสารของปทุมธานี

ประเพณีรำภาข้าวของชาวจังหวัดตราดนั้นต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้น โดยเริ่มมีการร้องเพลงขึ้นตามทางเพราะระหว่างการเดินทางคงจะเจียบ จึงมีการร้องรำทำเพลงขึ้นด้วยลักษณะคำประพันธ์ง่าย ๆ อย่างเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ ดังนั้นจึงทำให้เพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดมีลักษณะคล้ายกับแหล่ หรือเพลงฉ่อย

เพลงรำภาข้าวสารนี้จึงเป็นวิวัฒนาการขั้นแรกของเพลงบอกบุญในจังหวัดตราด ในช่วงแรกร้องในเทศกาลตรุษไทยจนถึงสงกรานต์ คือในราวเดือน ๕ เพื่อหารายได้และข้าวสารอาหารผลไม้ต่าง ๆ สำหรับเตรียมการงานบุญเทศน์มหาชาติของแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้ว ดังที่เพลงขอทานสำนวนเก่าได้กล่าวถึงว่าจะนำของที่ได้รับบริจาคไปใช้สำหรับในการบูชาภัณฑ์เทศน์ ดังนี้

“ขอเชิญแม่จัดธนบัตรในหีบ	ใบละห้าใบละสิบหยิบออกมาทำบุญ
ให้พร้อมหอมกระเทียม	ขอเชิญตระเตรียมริบุดสำหรับ
พริกแห้งแดงไทย	ของใช้สอยตามมากตามน้อยคุณแม่ขา
มะพร้าวสักใบใฝ่สักลำ	เชิญอุปถัมภ์แก้วดวา
แม่มีสิ่งใดก็ให้สิ่งนั้น	ครบเครื่องภัณฑ์ที่บูชา
ให้แล้วลูกจะจัดเอาไปวัด... เอ๊ย..วา” ^{๖๙}	

^{๖๗} พระครูสุนทรธรรมทัศน์ เจ้าอาวาสวัดใฝ่ล้อม จังหวัดตราด อายุ ๗๕ ปี และ ประจวบ เกษโกวิท อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ หมู่ ๑ ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ . ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๖๘} พระครูสุนทรธรรมทัศน์ เจ้าอาวาสวัดใฝ่ล้อม จังหวัดตราด อายุ ๗๕ ปี และ ประจวบ เกษโกวิท อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ หมู่ ๑ ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๖๙} ประวิทย์ เกษโกวิท อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๗๙ หมู่ ๖ ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

ต่อมาชาวบ้านจึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นที่ตั้ง ทั้งนี้เนื่องมาจากเทศกาลสงกรานต์นี้เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านว่างเว้นจากกิจการทำนา และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันว่า จะไม่ทำงานใด ๆ กัน เพราะเป็นวันสำหรับงานสนุกสนานรื่นเริงหากใครไม่ไปร้องรำทำเพลง เฉลิมฉลองงานสงกรานต์ก็就会被บรรดาเพื่อน ๆ ปรับเป็นเหล่า^{๗๐} ดังนั้นเมื่อว่างจึงมีเวลาที่จะ ชักชวนกันสำหรับการร้องเพลงบอกบุญออกเรียไรในหมู่บ้าน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเรื่องการใช้เทศกาลสงกรานต์เป็นวันที่จะออกบอกบุญเรียไรนั้น อาจได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมเขมร ทั้งนี้เพราะคนไทยเชื้อสายเขมรแถบจังหวัด สุรินทร์มีเพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกัน เรียกว่า เรือมตรีจ (รำตรุษ) และจากการสัมภาษณ์พ่อเพลงบอกบุญที่บ้านหาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จ.ตราด ก็พบว่า มีบทร้องบอกบุญเป็นภาษาเขมรมาแต่เดิม จึงสรุปว่าอาจรับมาจากวัฒนธรรมเขมร

เนื่องจากเพลงรำภาข้าวสารเป็นเพลงที่มีจังหวะการร้องที่ช้า ทั้งยังไม่มีดนตรี ประกอบ จึงทำให้ชาวบ้านบางหมู่บ้านคิดดัดแปลงเพลงรำภาข้าวสารนั้นให้มีจังหวะที่กระชั้น สนุกสนานมากขึ้น โดยได้นำทำนองของเพลงขอทานมาใช้ในการบอกบุญแทน สำหรับต้นแบบ เพลงขอทานที่นำมาใช้ร้องนั้นเข้าใจว่าน่าจะมีที่มาจาก ๒ ทางคือ ประการแรกอาจมีที่มาจาก เพลงขอทานที่พวกกวณิพกหรือขอทานอาชีพใช้ร้องกัน เพราะปรากฏว่าพ่อเพลงที่ร้องเพลงบอก บุญ ของจังหวัดตราดส่วนใหญ่มักจะคุ้นเคยและให้การต้อนรับพวกกวณิพกเป็นอย่างดี ดังที่ พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ กล่าวว่า

“ สมัยก่อนที่ยังทำนา เวลานวดข้าวก็จะมีขอทานมาขอ ไม่ได้มา ๖ - ๗ ปีแล้ว เวลาเขามาเขาจะมีเรื่อง แล้วพอเขามาเขาก็จะมีคน มาโต้กัน บางที่เป็นผ้าเป็นเมีย บางที่เป็นผู้ชายทั้งคู่ แต่ในเรื่องต้องโต้ กันเช่น คนถามคนนี้เขาถามว่า ผ้าห่มมีกี่กระทง สบงนั้นมีกี่ชาย ผม เองยังจน เขาก็ตอบว่า ผ้าห่มมีสิบหกกระทง สบงมีสี่ชาย เขาก็ตอบได้ เพราะซ้อมกันมา เวลาเขามาผมก็ให้เขาค้างที่บ้านผม กลางคืนก็ให้เขา ร้องให้ฟัง เขามีหลายเรื่อง แล้วบางเรื่องเอาไปร้องเป็นเพลงรำภาได้ เพราะมันเกี่ยวกับหลักธรรม ผมก็เลยขอเขามาร้องเพลงรำภา อย่างเช่น เรื่องคนขี้เหนียว เขาว่าไม่ทอดขนมเบื่องอยู่ชั้นล่างไปทอดอยู่บนชั้นสิบแปด กลัวว่าเตี๋ยพระมาบิณฑบาตแล้วจะต้องถวายเป็นทอดชั้นสิบแปด ทีนี้พระพุทธรเจ้าท่านเหาะเห็นเดินอากาศได้ พอเปิดหน้าต่างชั้น

^{๗๐} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

สิบแปดออกมาก็มีบาตรมารอ ที่นี้ก็เลยต้องทำบุญ เขาว่าของเขาไป
เรื่อย เขาว่าของเขาดี”^{๗๐}

การต้อนรับขับสู้ของพ่อเพลงนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะนิสัยของพ่อเพลง
ทั่วไปที่ชอบฟังเพลง และต้องการที่จะเรียนรู้เพลงที่ตนชอบ การเป็นพ่อเพลงเหมือนกันจึงทำให้
ต้องอรรถาสัยกันได้ไม่ยาก ดังที่ เอนก นาวิกมูล กล่าวไว้ว่า โดยความจริงแล้วการแพร่กระจาย
ของเพลงขอทานมักเป็นการแพร่ที่ไม่ได้เกิดจากการนิยมแล้วจำไปร้องอย่างแพร่หลายดังเช่น
เพลงฉ่อย หรือ เพลงกล่อมเด็กแต่อย่างใด หากแต่การแพร่กระจายนั้นแพร่ไปพร้อม ๆ กับการ
สัญจรที่ไม่เป็นหลักแหล่งของผู้ร้องซึ่งเป็น “วณิพก” แม้ว่าเพลงชนิดนี้จะฟังสนุก จังหวะเร้าใจ
แต่ก็ไม่นิยมจดจำไปร้อง ซึ่งอาจเป็นเพราะถือเป็นเพลงของคนไร้เกียรตินั่นเอง ถ้าจะมีคนจำบ้าง
ก็มักเป็นพ่อเพลงแม่เพลงอาชีพหรือผู้ที่สนใจเพลงจริง ๆ ^{๗๑} เพราะฉะนั้นจึงทำให้มีการรับเอา
เพลงขอทานมาปรับประยุกต์กับเพลงรำภาขาวสารของพ่อเพลงรำภาขาวสารในจังหวัดตราด ดัง
ปรากฏว่าเพลงขอทานจังหวัดตราด กับเพลงขอทานในหนังสือวัดเกาะ มีบทร้องคล้ายคลึงกัน
ดังตัวอย่าง

เพลงขอทาน ฉบับของวณิพก

เพลงขอทานจังหวัดตราด

เอ๋ยท่านมีข้าวสักถ้วย

ลูกขอข้าวกินสักถ้วย

หรือท่านมีกล้วยสักใบ

ให้ลูกขอกกล้วยกินสักใบ

หรือมีผ้าให้ข้าสักชิ้น

ขาด ๆ วัน ๆ ก็ใช้ได้

สตางค์มีรูข้าวตูดสักปั้น

จงโปรดดีฉันเกิดเป็นไร

ท่านทำบุญไม่สูญเปล่า

เหมือนหวานเม็ดข้าวลงในไร่

เชิญท่านทำบุญหวานผล

คงแตกงอกออกเป็นรวง

หนอทันตาได้เห็น

มีผลเป็นพวงงามไสว

ทำบุญให้ท่านให้เป็นการร่วมเย็น

กุศลนั้นคงจะส่งให้

ทำแล้วบุญนี้แล้วแต่จะเป็น เอ๋ย ไป

เสียแล้วในวัน เอ้อ เอ๋ย นี้”^{๗๒}

^{๗๐} นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์
๓ เมษายน ๒๕๔๖.

^{๗๑} เอนก นาวิกมูล. “การแพร่กระจายของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง”. เอกสารประกอบการ
สัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา”. (กรุงเทพฯ: โครงการ
ไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.) หน้า ๑๑.

^{๗๒} (หนังสือ)เพลงขอทาน เล่ม ๑. (พระนคร: โรงพิมพ์ไพบูลย์วรรณวิทย์, มปป.) หน้า ๔.

อีกประการหนึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากความแพร่หลายของเพลงขอทานที่เป็นเพลงบอกบุญเข้าวัดของจังหวัดในแถบใกล้เคียงที่ออกบอกบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์เหมือนกัน เช่น เพลงขอทานที่จังหวัดนครนายก จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดระยอง ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น

เพลงแอ้วขอทาน จังหวัดระยอง

เปรียบเหมือนลูกไก่ที่พลัดแม่
มาร้องเซ็งแซ่อยู่ใต้กะถุน
แม่จงไปรยข้าวสารให้ทานเอาบุญ
คุณแม่ที่เรือน...นี้^{๗๔}

เพลงขอทานจังหวัดตราด

ลูกนี้เหมือนลูกไก่พลัดแม่
มาร้องเซ็งแซ่อยู่ตามใต้ถุน
เชิญให้พ่อแม่เอาข้าวสาร
มาไปรยทำทานเอาบุญ

เพลงแอ้วขอทาน จังหวัดระยอง

เปิดหม้อมันไม่มีข้าวสุก
มาเปิดสุมกไม่มีข้าวสาร
มานั่งจ่อมจ้อร้องขอทาน
คุณแม่ที่เรือน...นี้

เพลงขอทานจังหวัดตราด

เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก
เปิดกระหมุกไม่มีข้าวสาร
ลูกมานั่งจ่อมจ้อร้องขอทาน
ตามแต่จะศรัท เอ้อ เอ๋ย ธา

มีบทร้องเพลงขอทานชุดหนึ่งซึ่งสนับสนุนความคิดที่ว่าเพลงขอทาน จังหวัดตราดนั้นมีพัฒนาการมาจากเพลงรำภาข้าวสาร เพราะพ่อเพลงกล่าวว่บทร้องนี้สามารถนำมาร้องได้ทั้งเพลงรำภาข้าวสารและเพลงขอทาน เป็นเพลงที่มีมาแต่โบราณ^{๗๕} และเมื่อได้ฟังแล้วก็พบว่าเพลงขอทานที่สามารถร้องได้ทั้งสองแบบนี้มีความแปลกแตกต่างไปจากเพลงขอทานทั่วไป เพราะนอกจากจังหวะของคำที่ไม่ลงตัวแล้ว ทำนองยังซ้ำกว่าเพลงขอทานปัจจุบัน แต่ก็นับว่าเร็วกว่าเพลงรำภา ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าจะน่าจะเป็นบทร้องที่อยู่ในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงนี้ ดังนี้

^{๗๔} ทศนีย์ ทานตวณิซ. การศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก (ระยะที่ ๒) วรรณกรรมจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. (ชลบุรี: โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓.) หน้า ๒๐๗.

^{๗๕} นายอุทัย เจริญพิช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

“ แม่มีสิ่งใดแม่หนอแม่ก็ทำสิ่งนั้น
 ศรัทธาแก่ท่านผู้ครอง...ไตร (เอชา ..นะ)
 ทางบ้านไม่สู้จะติดขัด แต่ทางวัดค่อนข้างจะอด
 จะนั่งกันเสียหมดอย่างไร ...ได้ (เอชา ..นะ)
 ต้องอาศัยพวกเราเป็นเจ้าของ
 ปรีกษาปรองดองเอาใจ...ใส่ (เอชา ..นะ)”^{๖๖}
 (เพลงรำภาข้าวสาร)

เพลงรำภาข้าวสาร บทข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีคณะเพลงขอทานบางวัดนำไปใช้ ในการร้องบอกบุญ ดังเพลงขอทาน ของคณะวัดท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด ที่มีเนื้อหาล้ายคลึง เชื่อว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเพลงรำภาข้าวสาร ดังนี้

“ เอาไปถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ท่านเป็นอาจินอยู่ครองไตร
 ที่บ้านของฉันไม่สู้จะขัด แต่ที่วัดค่อนข้างจะอดจะนั่งกันเสียหมดก็ไม่ได้
 ถ้าไม่ได้พวกเราเป็นเจ้าของ ใครจะมาปรองดองเอาใจใส่
 ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ จึงจะแลมาใส่ เอ๊ย.... บุญ
 ถ้าไม่ได้พวกเรา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๊ย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย ...ไม่เบาใจ
 ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ จริงเสียแล้วแม่ใจ เอ๊ย .... บุญ ”^{๖๗}
 (เพลงขอทาน)

เมื่อเพลงรำภาข้าวสารพัฒนาขึ้นมาเป็นเพลงขอทาน ทำให้เกิดความนิยมและ แพร่หลายมากขึ้นในจังหวัดตราด อย่างไรก็ตามหมู่บ้านก็ยังคงรักษาเพลงรำภาข้าวสารไว้ เช่น ที่ตำบลวังกระแจะ ตำบลห้วยแร่ เป็นต้น เพราะยังคงถือคติว่าเพลงขอทานเป็นของพวก วณิพกเป็นคนไร้เกียรติ ผู้ร้องจึงเกรงว่าหากคนนำเพลงขอทานไปร้องจะทำให้ถูกมองในทางไม่ ดี ทั้งยังเป็นกรไม่เหมาะสมเพราะวัดเป็นสถาบันที่มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวบ้านมาก การนำ เพลงขอทานมาร้องบอกบุญเข้าวัดอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติของวัด ดังนั้นจึงปรากฏว่าบาง หมู่บ้านจะบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์ ด้วยเพลงรำภาข้าวสาร และบางหมู่บ้านจะบอกบุญด้วย เพลงขอทาน

^{๖๖} นายอุทัย เจริญพิช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

^{๖๗} นางกิมโซ๊ะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓

เมื่อเพลงรำภาข้าวสารพัฒนาไปเป็นเพลงขอทานแล้ว ในบางชุมชนเพลงขอทานยังพัฒนาต่อไปเป็นเพลงเดินบาตรข้าวสารอีกด้วย ดังที่ ด. ท่าโสม อ.เขาสมิง จังหวัดตราด พ่อเพลงแม่เพลงกล่าวว่า

“ ....เมื่อก่อนที่นี่มีเพลงรำภาข้าวสาร แต่ตอนหลังไม่มีใครจำเลยหมดไป คนที่ร้องได้ก็ตายไปแล้ว อย่าง นายหยุด มนัสสนิท นายนาม สัมชัย นายสำราญ นัททีเขต รำภาข้าวสารสมัยนั้นมีโหม่ง โทน ฉิ่ง แล้วก็กรับ ไม่ใ้ไ้ กลองยาวมาที่หลัง...”^{๗๔}

ภายหลังจึงมีการร้องเป็นเพลงขอทาน เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ครั้นถึงสมัยที่ชาวบ้านนิยมเพลงร่ำวงก็มีการเพิ่มเพลงร่ำวงเข้าไปในขณะบอกบุญด้วย ระยะเวลาจึงมีทั้งเพลงขอทานและเพลงร่ำวงผสมกันไป ต่อมาพ่อเพลงขอทานของตำบลท่าโสมได้เสียชีวิตไปจนเกือบหมดทำให้การบอกบุญขาดช่วงไประยะหนึ่ง จนกระทั่งมีกลุ่มชาวบ้านสมัยปัจจุบันได้ฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง หากแต่เพลงที่ใช้ร้องบอกบุญนั้นไม่มีผู้สามารถร้องได้ ดังนั้นจึงใช้เพลงร่ำวง และเพลงลูกทุ่งที่ตนรู้จัก ร้องคลอไปกับเครื่องดนตรีเดิมที่ใช้ร้องเพลงขอทานของ ด.ท่าโสม คือ ซอ กรับ ฉิ่ง และโหม่ง โดยไม่จำเป็นว่าเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับการบอกบุญแต่อย่างใด แต่หากจะบอกบุญเรื่องไร้อะไรก็ใช้การพูดด้วยวาจาแทนการร้องเพลงเช่นในอดีต นอกจากนี้หากปีใดที่ฝนแล้งก็จะแห่ นางแมวควบคู่ไปกับการเดินบาตรข้าวสารด้วยในคราวเดียวกัน”^{๗๕}

๓.๒ วัตถุประสงค์ของการร้องเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

เพลงบอกบุญมีวัตถุประสงค์สำคัญคือการหารายได้มาสำหรับใช้ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยนำเงินที่ได้มาใช้ในการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ต่างๆ เพื่อให้มีแรงกายแรงใจในการปฏิบัติธรรมตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและนำพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นมาถ่ายทอดแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้เงินที่ได้จากการร้องเพลงบอกบุญนั้น ยังได้นำไปใช้ในการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของวัด เพื่อให้เป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้านอีกด้วย วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญว่า

^{๗๔} นางสมโภช มนัสสนิท อายุ ๖๐ ปี หมู่ที่ ๑ ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตน์ อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖

ฉันมานั่งจ้องจ้องร้องขอทาน
ขอทานเอาไปเข้าวัดเข้าวา

ร้องขอกับคนชาวบ้าน ๆ
ทำบุญเดือนห้าเทศกาลสงกรานต์ --
(เพลงขอทาน)

ลูกมาร้องเพลงรำภา
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า
ถึงทางวัดเขาติดขัด
คนละเล็กคนละน้อย
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว
ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย..บุญ

ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
เขาไว้ยังวัด..เอ๋ย...วา
สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
ก็ตามแต่แม่จะศรัท..เอ๋ย...ธา
ลูกจะเอาไปเข้ายังวัดวา

(เพลงรำภาข้าวสาร)

การบริจาคทานแก่คณะเพลงบอกบุญจะยังผลให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ต่อไป
ได้ในสังคม และอยู่ได้ถึง ๕,๐๐๐ ปีตามความเชื่อของชาวพุทธ ดังบทร้องในเพลงบอกบุญ
จังหวัดตราด ดังนี้

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด
ศาสนาจะตั้งอยู่ได้

ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน

(เพลงขอทาน)

ศาสนาตั้งไว้ห้าพันโลกปี
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง

บารมีท่านสร้างผล
ประดับประคองสร้างกันมา

(เพลงขอทาน)

ในการร้องเพลงบอกบุญ คณะเพลงจะร้องบอกวัตถุประสงค์ในการบอกบุญเป็น
บทแรก ซึ่งมักทำความเคารพเจ้าของบ้านด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานแล้วบอกถึงวัตถุประสงค์ที่มา
ในครั้งนี้ หรืออาจบอกถึงความขาดแคลน ตัวอย่างเช่น

ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด

ตามแต่แม่จะศรัท ... เอ๋ย ธา (ซ้ำ)

แจ้วแจ้วแว่วมาตามสายลม
วันนี้ปีใหม่ วันสงกรานต์

แม่อย่าขึ้นอย่าชม แม่คุณชา
พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา

ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง   ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง   ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ .... เอ๋ย .... บุญ
ขาดเงินขาดทอง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย... แม่คุณชา
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย....บุญ
(เพลงขอทาน)

การร้องเพลงบอกบุญยังมีวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือเพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยที่ไม่สามารถไปร่วมทำบุญที่วัดในวันสงกรานต์ ก็จะสามารถทำบุญได้โดยบริจาคผ่านคณะเพลงได้ด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าผู้ร้องยังมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดประเพณีการร้องเพลงบอกบุญที่ใกล้จะหมดไป รวมทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง เช่น กรณีที่ผู้ร้องเป็นคนรำเรียงขอบร่ำร้องรำทำเพลง หรือกรณีที่บิดามารดาของผู้ร้องเคยเป็นพ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญมาก่อน เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตจึงต้องการแทนคุณด้วยการร้องเพลงบอกบุญแทนดังเช่น แม่เพลงจำปา กลิฬร้อง ที่เป็นบุตรของพ่อเพลงชอบ ชะนา พ่อเพลงขอทานวัดท่าพริก หรือพ่อเพลงเอี่ยม สงวนหงษ์ บุตรแม่เพลงรวต สงวนหงษ์ เป็นต้น

๓.๓ ชนิดของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

ในท้องถิ่นจังหวัดตราดพบว่ามีเพลงบอกบุญอยู่ถึง ๓ ชนิดคือ เพลงรำภาข้าวสาร เพลงขอทาน และเพลงเดินบาตรข้าวสาร ซึ่งเพลงบอกบุญของแต่ละท้องถิ่นก็ยังคงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ทำให้เพลงบอกบุญของแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ เพลงรำภาข้าวสาร

เพลงรำภาข้าวสาร เป็นเพลงพื้นบ้านอย่างง่าย ๆ ไม่จำกัดจำนวนคำ และสัมผัสที่แน่นอน สัมผัสท้ายบาทนี้ไม่เคร่งครัด หากแต่สัมผัสระหว่างวรรคนั้นจะต้องมีในทุกบาท และเมื่อผู้ร้องจะขึ้นต้นบทใหม่จะร้องขึ้นต้นบทว่า “เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอ๋ย” เมื่อร้องจบในแต่ละบาทแล้ว จะทอดเสียงที่พยางค์ท้ายบาท แล้วลูกคู่จะรับหรือที่พ่อเพลงเรียกว่า “ทอย” ว่า “เฮฮา ... นะ” และเมื่อร้องจบในแต่บทหนึ่งหรือเรื่องหนึ่ง ลูกคู่จะร้องรับว่า “เออะ ตะละซา ซ้าอะ ตะละซา เออะ ตะละซา ซ้าอะตะละซา” ดังตัวอย่าง

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

โบราณเขาร้องเพลงรำภาเข้าวัด   คุณแม่เอ๋ยอย่าได้ขัดเลยนะแม่....เอย..จำ (เอฮา....นะ)
 ลูกร้องเป็นเพลงรำภา   มิได้เอาไปใส่กระเป๋า
 พอได้แล้วลูกก็จะเอาเข้าไป   ยังวัด .. ยังวา (เอฮา....นะ)
 เสียงกระดานกุกๆ   แม่คงลูกกันออกมาแล้ว
 ถึงชั้นทองออกมาล้างหน้า   เสียงเจรจาออกแจ้ว....แจ้ว (เอฮา..นะ)^{๔๐}

แผนผังคำประพันธ์เพลงรำภาข้าวสาร

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

๑   ○○○○○○○○○○○○   ○○○○○○○○○○○○....○ (เอฮา...นะ)
 ๒   ○○○○○○○○○○○○   ○○○○○○○○○○○○
 ๓   ○○○○○○○○○○○○   ○○○○○○○○○○○○....○ (เอฮา...นะ)
 ๔   ○○○○○○○○○○○○   ○○○○○○○○○○○○
 ๕   ○○○○○○○○○○○○   ○○○○○○○○○○○○....○

เออะ ตะละชา ข้าจะตะละชา เออะ ตะละชา ข้าจะตะละชา

การร้องเพลงรำภาข้าวสารนั้นมักร้องกันในคืนก่อนวันฉลองพระทราย หรือที่เรียกกันว่า “วันท่ายสงกรานต์” บริเวณที่มีการร้องได้แก่ ตำบลวังกระแจะ และตำบลห้วยแร่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด เวลาเริ่มร้องกันในช่วงกลางคืน หนึ่งมีประมาณ ๘ - ๑๐ คน อาจมีพ่อเพลงแม่เพลง ๑ - ๒ คน ส่วนที่เหลือเป็นลูกคู่ ในบางปีอาจมีผู้ศรัทธาร่วมคณะไปถึง ๑๐๐ คนก็มี เดินร้องไปตลอดคืนจนไปสว่างที่วัดซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้าย^{๔๑}

การร้องเพลงรำภาข้าวสารนี้จะต่างไปจากเพลงบอกบุญอื่นๆ ในจังหวัดตราดประการหนึ่งคือ เมื่อถึงที่บ้านที่จะร้องบอกบุญ คณะเพลงรำภาข้าวสารจะนั่งยองๆ ก้มหน้าร้อง

^{๔๐} นายอุทัย เจริญพีช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

^{๔๑} นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

เพลงบอกรัก ซึ่งต่างจากเพลงขอทานและเพลงเดินบิณฑบาตข้าวสารที่จะยื่นร้องเท่านั้น นอกจากนี้แล้วท่วงทำนองก็จะซ้ำกว่าเพลงบอกรักชนิดอื่นๆ รวมทั้งไม่มีเครื่องดนตรีใดๆ ประกอบด้วย

บทเพลงร่ำภาข้าวสารของจังหวัดตราดนี้ จะมีความต่างไปจากเพลงร่ำภาข้าวสารหรือเพลงเจ้าขาวของชาวมอญ ที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีที่บทร้องจะมีขนาดสั้น และมักขึ้นต้นด้วย “เจ้าขาวร่วระลอก” และรับว่า “เอ เอ เอ้ หล่า เอ้ หล่า ชาว เอย” ดังนี้

“ เจ้าขาวแม่ร่วระลอกเอย มาหอมดอก ดอกเอ๋ยจงกล
ทำบุญกับฉัน จะขึ้นสวรรค์เบื้องบน
(ลูกคู่รับ) เอ้ เอ เอ้ หล่า เอ้ หล่า ชาว เอย”^{๑๒}

(เพลงร่ำภาข้าวสาร จ.ปทุมธานี)

จะเห็นได้ว่าเพลงร่ำภาข้าวสารของจังหวัดตราดนั้นต่างไปจากเพลงร่ำภาข้าวสารของชาวมอญปทุมธานีและนนทบุรีอย่างสิ้นเชิง แต่เพลงร่ำภาข้าวสาร ของจังหวัดตราด นี้กลับมีความคล้ายคลึงกับเพลงร่ำภาของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นเพลงในลักษณะเดียวกัน โดยเฉพาะท่วงทำนองที่ต่างกันไม่มาก คือเป็นทำนองซ้ำคล้ายการสวด หรือแหล่เทศน์ รวมทั้งยังไม่มีการใช้เครื่องดนตรีแต่อย่างใดด้วย ดังตัวอย่าง

“(คอหนึ่ง) ยกเท้าก้าวย่าง สองตาลูกก็มองย่องมาตามทาง
(ลูกคู่) ตาเอยลูกก็มองย่องมาตาม เอย ทาง
ลูกมาจจดจ้องจ้องลูกก็ย่องเข้ามาหา ยังเกรงบุญวาสนาของแม่อยู่หนัก
(คอสอง) กลัวแม่ไม่ทักเลยเอย ยังเกรงยศฐาบรรดาศักดิ์
(ลูกคู่) กลัวแม่ไม่ทักเลยเอย”^{๑๓}

(เพลงร่ำภา ร้อยพรรษา จ.กาญจนบุรี)

^{๑๒} ทองคำ พันนัทธี. “ร่ำภาข้าวสาร: ประเพณี” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๑๒, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.) หน้า ๕๖๐๑.

^{๑๓} จันทโททัย กลีบเมฆ, “ประเพณีร้อยพรรษา” คอลัมน์ สื่อสารบันเทิง ใน วิทยาสาร (๘ ตุลาคม ๒๕๑๙), หน้า ๔๓.

๓.๓.๒ เพลงขอทาน

เพลงขอทาน เป็นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดตราดที่เคยพบทั่วไปในพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดตราด ปัจจุบันคงเหลือเพียงบางหมู่บ้านในอำเภอเมืองเท่านั้น ชาวบ้านจะรวมตัวกันร้องสำหรับบอกบุญคนในและนอกหมู่บ้านเพื่อนำสิ่งของที่ได้อะไปถวายวัดเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ เพลงขอทานนี้โดยมากมักจะร้องกันหลายวันตั้งแต่เริ่มเข้าวันสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน เรื่อยไปจนกระทั่งถึงวันฉลองพระทราย หากแต่บางชุมชนเช่นที่ ตำบลหนองคันทรอ อำเภอเมือง จังหวัดตราด จะร้องเมื่อวัดขาดแคลนปัจจัยหรือต้องการสร้างศาสนสถานใดๆ ดังนั้นใน ๑ ปีจึงอาจร้องมากกว่าหนึ่งครั้ง แต่สาเหตุหลัก ๆ ที่ชาวบ้านตำบลหนองคันทรอออกไปร้องเพลงขอทานก็เพื่อบอกบุญสำหรับการเตรียมการจัดงานเทศน์มหาชาติประจำปีของวัด และการก่อสร้างพระอุโบสถ ซึ่งต้องใช้ปัจจัยจำนวนมาก^{๕๔} ในขณะที่ในอำเภอคลองใหญ่นั้นก็เคยมีการร้องเพลงบอกบุญเพื่อเรียไรในช่วงเทศกาลตรุษจีนด้วย เพราะเนื่องจากมีคนจีนอาศัยอยู่มากและวันดังกล่าวก็ถือกันว่าเป็นวันปีใหม่ของจีนด้วย^{๕๕}

เพลงขอทานคณะหนึ่งมีจำนวนคนประมาณ ๘ - ๑๐ คน มีพ่อเพลงแม่เพลงคอยเป็นหลัก ส่วนคนที่เหลือจะเป็นลูกคู่คอยร้องรับ การร้องเพลงขอทานในอดีตมักร้องกันในเวลากลางคืน เพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านอยู่บ้านและแดดไม่ร้อน เหมาะแก่การเดินบอกบุญ แต่ในปัจจุบันนี้ได้ปรับมาเป็นเวลากลางวันเพื่อความสะดวกในการเดินทางและความปลอดภัย^{๕๖}

ส่วนเนื้อหาของเพลงขอทานนั้น ในอดีตมีเนื้อร้องที่หลากหลาย บ้างก็พรรณนาถึงความเดือดร้อนของวัด บ้างก็ยกหลักธรรมคำสอนมาร้อง บ้างก็ร้องเป็นเรื่องวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องสังข์ทอง แก้วหน้าม้า ปลาบู่ทอง อิเหนา^{๕๗} พระยาจันทน์ดี พระเวสสันดร

^{๕๔} นางเสย สุนทร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรอ อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๕๕} พระครูพิพิธกิจจาภิวัฒน์ อายุ ๖๕ ปี เจ้าอาวาสวัดคลองมะขาม ต. หาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จังหวัดตราด สัมภาษณ์ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๗.

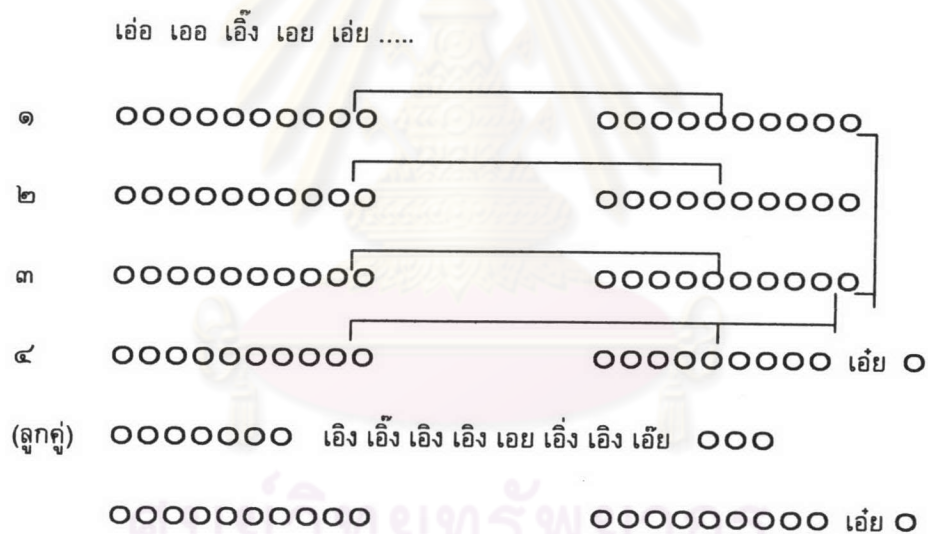
^{๕๖} นางกิมโช๊ะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓

^{๕๗} เรื่องอิเหนาที่เป็นเพลงขอทานนี้ มีความน่าสนใจประการหนึ่งคือ วิทยากรกล่าวว่า อิเหนานี้เป็นนางเอกของเรื่องไม่ใช่พระเอกดังที่เข้าใจกัน อาจเกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนของวิทยากร เพราะวิทยากรคือนายสมบัติ ผากำเนิดกล่าวว่าได้เรื่องอิเหนานี้มาจาก ตาเป้ ครูเพลงขอทานภาคอีสาน ซึ่งที่ภาคอีสานมีวรรณกรรมเรื่อง ปลาแดกปลาสมอ ตัวละครเอกฝ่ายชายชื่อท้าวบุษบา ซึ่งคล้ายกับชื่อตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องอิเหนา จึงอาจเกิดการสลับเพศของตัวละคร เพราะคิดว่าเมื่อนางบุษบาเป็นพระเอกแล้ว จึงอนุมานไปว่าอิเหนาต้องเป็นนางเอก

พระสุธน มโหสถ นางนกรกระจาบ พุทธรประวัติ^{๔๔} แต่ในปัจจุบันหลงเหลือบทร้องที่เป็นวรรณกรรมเพียงแค่เรื่อง พระเวสสันดร และพระยาจันทน์เท่านั้น

ด้านลักษณะคำประพันธ์ เพลงขอทานมีลักษณะคำประพันธ์เป็น “ กลอนหัวเดียว ” คำสุดท้ายของทุกบาทยกเว้นบาทสุดท้ายจะสัมผัสต่อเนื่องกันด้วยเสียงสระเดียวกัน เมื่อจะจบบทนั้นก็ย้ายสัมผัสโดยให้คำสุดท้ายของบาทรองสุดท้ายมาสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหน้าบาทสุดท้าย เพลงขอทานมีสัมผัสระหว่างวรรคด้วย สัมผัสนี้เป็นสัมผัสที่คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสมายังคำที่ ๒ - ๕ หรือคำใดคำหนึ่งในวรรคหลัง ไม่ตายตัว ส่วนจำนวนคำในเพลงขอทานนั้นในหนึ่งวรรคนั้นจะมีประมาณ ๕ - ๑๐ คำ ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม สิ่งที่สำคัญก็คือจำนวนคำเท่าใดก็ต้องร้องให้พอดีกับจังหวะ เพลงขอทานบทหนึ่งนั้นไม่จำกัดจำนวนบาทว่าควรมีเท่าใด ผู้ร้องจะจบเมื่อใดก็ได้

แผนผังคำประพันธ์เพลงขอทาน

ด้านวิธีการร้อง เมื่อจะร้องขึ้นต้นบทพอเพลงแม่เพลงจะต้องร้องขึ้นว่า “เอออ เออ เอ็ง เอย เอ้ย ” ก่อน และเมื่อใกล้จะจบจะทอดเสียงที่พยางค์ท้ายของบท ทั้งนี้เพื่อเป็นสัญญาณให้ลูกคู่รู้ว่า จะต้องร้องรับแล้ว ลูกคู่เพลงขอทานจะต้องร้องรับ ร้องซ้ำท้ายบท ซึ่งจะร้องซ้ำในบาทสุดท้าย ลูกคู่ร้องซ้ำครั้งแรกจะต้องแบ่งวรรคหน้าของบาทสุดท้ายเป็นสองจังหวะ ให้จังหวะหลังมีคำประมาณ ๓ - ๔ คำ ช่วงต่อของจังหวะนั้นจะร้องว่า “ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ” แล้วจึงร้องซ้ำทั้งบาทอีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่าง

^{๔๔} นายสมบัติ ผากำเนิด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย .....

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้แม่ถาวรในภพหน้า
 ขาดินี่บุญมีให้มากมาย ขาดินี่บุญใช้ไม่โอนอ่อน
 ขอให้มีเตียงตั้งที่นั่นนอน เกิดแม่อย่าร้อน ... เอ๋ย ... ใจ
 ขอให้มีเตียงตั้ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ที่นั่นนอน
 ขอให้มีเตียงตั้งที่นั่นนอน เกิดแม่อย่าร้อน ..... เอ๋ย .... ใจ^{๘๘}

เพลงขอทาน เป็นเพลงที่ชาวจังหวัดตราดนิยมใช้ร้องบอกบุญมากที่สุด เพราะพบว่ามีกรร้องเพลงขอทานสำหรับบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดตราดเป็นประจำทุกปี ต่อมาภายหลังเมื่อบางหมู่บ้านได้เลิกร้องเพลง ขอทานไปเป็นจำนวนมาก สาเหตุสำคัญเพราะขาดคนร้องเพลง ทั้งนี้เพราะพ่อเพลงรุ่นเก่านั้นบางคนก็เสียชีวิตไป บางคนก็ล่องเข้าสู่ยวชราจะออกเดินร้องเพลงขอทานก็ไม่ไหว อีกทั้งไม่มีผู้ที่มาขอฝึกหัดเพลงจากพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้ ดังนั้นหมู่บ้านใดที่มีผู้ชวนขายหัดร้องเพลงขอทานหมู่บ้านนั้นก็จะมีประเพณีการร้องเพลงขอทานบอกบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น เพลงขอทาน คณะวัดสุวรรณภักดี บ้านทุ่งไก่อัดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด เพลงขอทาน คณะวัดท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวพ่อเพลงแม่เพลงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เพลงบอกบุญนั้นดำรงอยู่ได้

ในการบอกบุญของคณะเพลงขอทานของคณะเพลงวัดท่าพริกนั้น ผู้วิจัยสังเกตพบว่า หากมีผู้บริจาคเงินด้วยธนบัตรตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ผู้ร้องก็จะมีธรรมเนียมว่าจะไม่ร้องเพลงขอทาน แต่จะเลือกร้อง "เพลงช้าง"^{๘๙} ให้แทน ทั้งนี้เพื่อแสดงการเน้นความสำคัญของจำนวนเงิน และแสดงความขอบคุณแก่ผู้บริจาค การเลือกร้องเพลงช้างนี้เนื่องมาจากว่า ธนบัตรจำนวนตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไปนั้น มักจะเรียกกันในภาษาปากว่า "แบงค์ใหญ่" ดังนั้นเมื่อได้ "แบงค์ใหญ่" ผู้ร้องจึงเลือกเพลงที่มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับความใหญ่ ดังนั้นจึงได้เลือกร้องเพลงช้าง

^{๘๘} คณะขอทานวัดสุวรรณภักดี ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๓ เมษายน ๒๕๔๕

^{๘๙} เพลงร้องเล่นของเด็ก ที่นิยมร้องในโรงเรียนประถมศึกษา ดังตัวอย่างเนื้อร้อง " ช้าง ช้าง ช้าง น้องเคยเห็นช้างหรือเปล่า ช้างมันตัวโตไม่เบา ....."

๓.๓.๓ เพลงเดินบวตรข้าวสาร

เพลงเดินบวตรข้าวสารนี้ เป็นเพลงบอกบุญที่พบที่ตำบลท่าโสม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นเพลงที่พัฒนามาจากเพลงรำภาข้าวสาร มาเป็นเพลงขอทาน แล้วจึงพัฒนามาเป็นเพลงเดินบวตรข้าวสารในปัจจุบัน เพลงเดินบวตรข้าวสารนี้ไม่มีเนื้อร้องเฉพาะเช่นเพลงรำภาข้าวสาร หรือเพลง ขอทาน ของจังหวัดตราด เพราะเป็นการนำเอาเพลงฉ่อย เพลงรำวง และเพลงลูกทุ่งต่างๆ ตามสมัยนิยมมาใช้ร้องบอกบุญ แม้ว่าเนื้อหาของเพลงนั้นอาจไม่เกี่ยวข้องกับการบอกบุญเลยก็ตาม แต่จะเน้นเรื่องความสนุกสนานเป็นหลัก เช่นเนื้อเพลงที่ว่า “แม่มาอย่างฉัน ยังอวบอ้วนเต่งตึง” หรือ “อยากจะไป เขิญซิเชิญไป” หรือ เพลงแบ่งสมบัติ ของสุรพล สมบัติเจริญ หรือ “สวนลุม เป็นหลุมแห่งความรัก”^{๕๑} สำหรับเพลงรำวงแบบเก่าที่ใช้ร้องเพลงเดินบวตรข้าวสารนั้น คุณदारวม เพชรรัตที (ถึงแก่กรรม) ครูหนังตะลุงประจำตำบลท่าโสม ได้ประพันธ์ขึ้นหลายบทแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว มีตัวอย่างที่วิทยากรยังจำได้ ดังนี้

“ สูดาวดวงไอล้แม่พวงดอกสร้อย	สาวน้อยออกมารำวง
ชะเออเอ้อเอย	ชะเออเอ้อเอย
ปลุกข่ากลายเป็นก็ตะไคร้	หนอปลุกกระชายกลายเป็นต้นขิง
มันสงสัยใจนัก ชะเอ้อเอ้ย	ว่าน้องจะรักพี่ไม่จริง” ^{๕๒}

เพลงเดินบวตรข้าวสารนี้ ร้องกันเพียงวันเดียวและจะร้องภายในหมู่บ้านเท่านั้น บางครั้งอาจไปขอที่หมู่บ้านใกล้เคียงด้วย แต่ไม่บ่อยนักเพราะปัจจุบันมีบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ไม่เหมือนเช่นในอดีตที่มีเพียงแค่ประมาณ ๓๐ หลังคาเรือน มักจะเริ่มร้องในตอนเย็นของวันที่ฉลองพระทราย คือวัดสุดท้ายของสงกรานต์ เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. เมื่อเดินไปถึงหน้าบ้านก็จะกล่าวว่า “ขอบวตรข้าวสารจ๊ะ” จากนั้นนักดนตรีซอกก็จะสีซอ “เพลงแห่” แล้วพ่อเพลงแม่เพลงจึงร้องเพลงรำวงหรือเพลงลูกทุ่งกัน พร้อมกับรำขึ้นไปบนบ้าน เพื่อปลุกให้คนในบ้านตื่นขึ้นมาทำบุญ ชาวบ้านก็จะเตรียมข้าวสาร และเงินสำหรับใส่บาตรข้าวสาร และเตรียมเหล้าไว้สำหรับเลี้ยงคณะเพลง และเมื่อทำบุญแล้ว ชาวเพลงก็จะให้ “คำขวัญ” คือให้พรแล้วเขาก็ร้องเพลงรำเกี่ยวชาวเพลงมาส่งที่ริมรั้วบ้าน แล้วเจ้าของบ้านจึงจะลาขึ้นกลับบ้านไป โดยมากการร้องเพลงเดินบวตรข้าวสารนั้นจะร้องกันจนถึงฟ้าสาง”^{๕๓}

^{๕๑} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตที อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖

^{๕๒} นายเชาว์ เพชรรัตที อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๓} นายเชาว์ เพชรรัตที อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ผู้วิจัยพบว่าในการร้องเพลงเดินบวตรข้าวสารที่ ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด มีธรรมเนียมการแห่นางแมวไปพร้อมกับการบอกบุญ ในอดีตการแห่นางแมวจัดในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับการเดินบวตรข้าวสาร เพราะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่มีการบอกบุญนั้น เป็นช่วงเวลาที่ฝนไม่ตก ชาวบ้านขาดแคลนน้ำจึงจัดให้มีการแห่นางแมวขึ้น ภายหลังจากเดินบวตรข้าวสารร้างราไประยะหนึ่ง แต่การแห่นางแมวนั้นยังคงอยู่ ต่อมาเมื่อมีการฟื้นฟูเพลงเดินบวตรข้าวสารอีกครั้ง ชาวบ้านเกิดการสับสนว่าเป็นพิธีการใดเพราะต่างก็เป็นกลุ่มบุคคลเดียวกัน ท้ายสุดชาวบ้านจึงรวมการเดินบวตรข้าวสารกับการแห่นางแมวเข้าไว้ด้วยกัน คณะเพลงเดินบวตรข้าวสารของ ต.ท่าโสม จึงมีกรงแมวติดไปด้วย ซึ่งจะต่างจากเพลงบอกบุญอื่นๆ

๓.๔ องค์ประกอบในการร้องเพลงบอกบุญ

ประเพณีการร้องเพลงบอกบุญของจังหวัดตราด ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

๓.๔.๑ คณะผู้ร้อง

คณะผู้ร้องประกอบด้วยพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ หากชุมชนใดขาดพ่อเพลง แม่เพลง เพลงบอกบุญที่ชุมชนนั้นก็ร้างราไปด้วย พ่อเพลงแม่เพลงที่ร้องเพลงบอกบุญนั้น ส่วนใหญ่ร้องเพลงพื้นบ้านชนิดอื่นๆ ได้อยู่แล้ว ก่อนหัดร้องเพลงบอกบุญ ดังพบว่าพ่อเพลงทั้งหมดสามารถร้องเพลงโหม่ง หรือข้าเจ้าหงส์ ดงลำไย หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "เพลงระบำบ้านไร่" ได้ นอกจากนี้ยังเทศน์มหาชาติกัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกด้วย ส่วนแม่เพลงนั้นมักจะร้องเพลงรำวง เพลงเข้าผีต่างๆ ได้ บางคนก็สามารถแสดงลิเกได้ เช่น นางขนุน ทวีผล และนางเสยสุเนตร เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้พ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้สนใจที่จะหัดเพลงบอกบุญไว้ด้วย ในช่วงแรกๆ ก็จะเข้ามาเป็นลูกคู่ก่อน แล้วถึงจะเลื่อนชั้นเป็นพ่อเพลงแม่เพลง

การสืบทอดเพลงบอกบุญ

ในด้านการสืบทอดเพลงบอกบุญนั้น พ่อเพลงแม่เพลงเล่าว่าในอดีตพ่อเพลงแม่เพลงมักเริ่มต้นหัดร้องเพลงเมื่ออายุย่างเข้า ๓๕ - ๔๐ ปี แล้ว ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มจะเข้าวัดถือศีล บุคคลที่มีอุปนิสัยว่าเงิ มีความเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก จะขันอาสาไปช่วยคณะเพลงบอกบุญด้วย ส่วนคนอื่นๆ ไปเป็นลูกคู่ เมื่อเป็นเช่นนี้หลายปีติดต่อกัน ก็เริ่มซึมซับและจำเนื้อร้องได้เอง และเมื่อจำเนื้อร้องได้แล้ว หากสนใจจะไปจะออกบอกบุญจริงๆ ก็จะไปร้องทวนกับพ่อเพลงแม่เพลง เพื่อให้เนื้อร้องถูกต้องสมบูรณ์ หากเชี่ยวชาญและมีความสามารถมากขึ้นก็อาจแต่ง

เนื้อร้องขึ้นเองก็ได้^{๕๔} ดังเช่นนายรวด สงวนหงษ์ ที่มีชื่อเสียงเรื่องการด้นเพลงขอทาน^{๕๕} การสืบทอดเพลงบอกบุญจังหวัดตราดแบ่งได้เป็น ๓ แบบเรียงตามความสำคัญ ดังนี้

ก. การสืบทอดด้วยวิธีครูพักลักจำ

พ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นนักเพลงอาชีพจึงมักจะไม่สนใจหัดกันจริงจัง แต่เนื่องจากเป็นลูกคู่มาก่อน จึงสามารถซึมซับและจำเนื้อร้องได้เอง ซึ่งบางครั้งก็อาจจะถูกบ้างผิดบ้าง ดังที่แม่เพลงรัก บำเพ็ญบุรุษ แม่เพลงขอทานวัดปลายคลองกล่าวว่า “หัดกันไปตามทาง มิ่งว่าผิด กว่าถูก ก็ว่ากันไป”^{๕๖} แต่เมื่อร้องบ่อยเข้าก็จำเนื้อร้องได้ และหากมีพรสวรรค์ยังอาจถึงกับร้องเป็นเพลงปฏิภาณก็มี เช่น แม่เพลงรวด สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม) อดีตแม่เพลงวัดวิเวกวราราม พ่อเพลงรวม เพชรรัตที (ถึงแก่กรรม) พ่อเพลงเดินบาตรข้าวสาร วัดท่าโสม เป็นต้น

ข. การสืบทอดภายในครอบครัว

การสืบทอดภายในครอบครัว คือการฝึกฝนหรือเรียนรู้อาชีพเพลงบอกบุญจากคนในครอบครัวหรือตระกูลเดียวกัน เช่น พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งนี้เพราะลูกหลานได้ซึมซับการร้องเพลงบอกบุญมาแต่เยาว์วัยจึงเกิดความชอบและขอเรียนรู้อาชีพจากพ่อแม่ ผู้ที่จะฝึกหัดร้องเพลงบอกบุญนี้จะต้องเป็นผู้มีใจรักจริงๆ เพราะเนื่องจากคนในชุมชนเองแม้ว่าจะทราบว่าการร้องเพลงบอกบุญเป็นเพียงการสวมนบพาทของผู้ขาดแคลนหรือขอทานเพียงชั่วขณะเท่านั้นก็ตาม แต่ก็เห็นว่าไม่เป็นมงคล ดังนั้นในบางครอบครัวพ่อแม่ก็มักจะห้ามไม่ให้ลูกหลานตนเองไปหัดเพราะเนื่องจากเห็นว่าเป็นเพลงของพวกกวนพิศ^{๕๗} พ่อเพลงแม่เพลงที่เรียนเพลงบอกบุญมาจากพ่อแม่ ได้แก่ พ่อเพลงเอี่ยม สงวนหงษ์ พ่อเพลงประวิทย์ เกษโกวิท พ่อเพลงอำไพ สร้อยแสง บางคนก็มีการถ่ายทอดระหว่างสามีกับภรรยาด้วยเช่นพ่อเพลงพยอม บำเพ็ญบุรุษ พ่อเพลงขอทานวัดปลายคลอง สอนเพลงขอทานให้กับนางรัก บำเพ็ญบุรุษ ภรรยาของตน เพื่อให้ไปบอกบุญพร้อมกันได้^{๕๘}

^{๕๔} นางนี เจริญสุข. หมู่ ๖ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๕๕} นางและ สงวนหงษ์. หมู่ ๙ ต. เนินทราย อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๙ เมษายน ๒๕๕๕.

^{๕๖} นางรัก บำเพ็ญบุรุษ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์.

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

^{๕๗} นายเสน่ห์ สารเนตร อายุ ๘๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๖

^{๕๘} นางรัก บำเพ็ญบุรุษ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

ค. การสืบทอดโดยการฝากตัวเป็นศิษย์

การสืบทอดโดยการฝากตัวเป็นศิษย์นี้มักเกิดกับผู้ที่มีความรักในการร้องเพลง บอกบุญอย่างแท้จริง เพราะต้องหมั่นฝึกฝน ท่องจำ และร้องเทียบทำนองกับพ่อเพลงแม่เพลง จนถูกต้องซึ่งพบว่ามีน้อยมาก โดยมากการเรียนเพลงบอกบุญมักเริ่มจากความสนใจอยากเรียน เพลงพื้นบ้านอื่นๆ ก่อนเช่น เทศน์มหาชาติ เพลงโหม่ง เพลงฉ่อย แม่เพลงบางรายเช่น แม่เพลงนี้ เจริญสุขก็ติดตามคณะร้องเพลงขอทานตั้งแต่เด็ก และฝากตัวเป็นศิษย์กับแม่เพลงคือแม่เพลงดิน เทียนคันฉัตร ในตอนเย็นหลังจากที่กลับจากโรงเรียน พร้อมทั้งจดบันทึกเนื้อร้องไว้ เมื่อครั้งสมัยที่เรียนนั้นด้วย^{๙๙} ส่วนพ่อเพลงอุทัย เจริญพีช กับพ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ นี้ มีครูคนเดียวกันคือพ่อเพลงขัน สงวนหงษ์ และพ่อเพลงรวด เจริญพีช โดยทั้งสองมาฝึก เทศน์มหาชาติกับครูเพลงทั้งสองท่านนี้ ต่อมาด้วยความรักในเพลงพื้นบ้านจึงได้พยายามเรียนรู้ เพลงพื้นบ้านต่างๆ จากครูเพลงเช่น เพลงโหม่ง เพลงฉ่อย รวมทั้งเพลงรำภาขาวาสารด้วย^{๑๐๐}

พ่อเพลงแม่เพลงในอดีต

จากการสัมภาษณ์พ่อเพลงแม่เพลงในรุ่นปัจจุบันพบว่า พ่อเพลงแม่เพลงชั้นครู ที่ร้องเพลงบอกบุญในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๕๑๐ ได้แก่

- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดวิเวกวาราม
นางรวด สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม)
- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดสุวรรณดิตถาราม (ท่ากุ่ม)
นายหยวน วงศ์ทอง (ถึงแก่กรรม)
- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี (ทุ่งไก่อัดัก)
  ๑. นางดิน เทียนคันฉัตร (ถึงแก่กรรม)
  ๒. นายหยวน วงศ์ทอง (ถึงแก่กรรม)

^{๙๙} นางนี้ เจริญสุข . อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๖

^{๑๐๐} นายอุทัย เจริญพีช. อายุ ๗๐ ปี หมู่ ๑ ต.ท่าประดู่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดท่าพริก
  ๑. นางชิน ท่าพริก (ถึงแก่กรรม)
  ๒. นายชอบ ชะนา (ถึงแก่กรรม)
  ๓. นางเวียง อภิบาลศรี (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดปลายคลอง
  - นายพยอม บำเพ็ญบุรุษ (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือและวัดคลองขุด
  ๑. นายขัน สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม)
  ๒. นายรอด เจริญพีช (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงเดินบาตรข้าวสารคณะวัดท่าโสม
  ๑. นายเฉื่อย อุปเวท (ถึงแก่กรรม)
  ๒. นายเป่า บัวขาว (ถึงแก่กรรม)
  ๓. นายจวน เพชรรัตน์ (ถึงแก่กรรม)
  ๔. นายรวม มั่นสนธิ (ถึงแก่กรรม)

รายชื่อพ่อเพลงแม่เพลงข้างต้นเป็น “ครู” ของชาวคณะเพลงบอกบุญจังหวัด ตราตรุ่นปัจจุบันทั้งสิ้น

พ่อเพลงแม่เพลงในปัจจุบัน

พ่อเพลงแม่เพลงบางคนจะร้องเพลงขอทานให้เฉพาะวัดในชุมชนของตนเองเท่านั้น เช่น พ่อเพลงเอี่ยม สงวนหงษ์ และ แม่เพลงและ สงวนหงษ์ ร้องเพลงขอทานให้กับวัด วิเวกวาราม แม่เพลงกิมโตะ ขำสม และ แม่เพลงขนุน ทวีผล ร้องเพลงขอทานให้กับวัดท่าพริก แม่เพลงออน สุขัง ร้องเพลงขอทานให้กับวัดสุวรรณภักดี บางคนก็ไม่สังกัดกับวัดใดวัดหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น แม่เพลงเสย สุเนตร ช่วยร้องเพลงขอทานให้กับวัดแหลมหิน และวัดหนองคันทร่ง พ่อเพลงอุทัย เจริญพีช ช่วยร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดคลองขุด กับวัดบางปรือ พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ ที่ร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดบางปรือ แม่เพลงจำนง ร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดท่าประตู วัดลำภูราย และวัดบางปรือ เป็นต้น

๓.๔.๒ ผู้ฟัง

ผู้ฟังเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ซึ่งเราสามารถแบ่งผู้ฟังออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็นผู้ฟังภายในชุมชน และผู้ฟังภายนอกชุมชน

ผู้ฟังในชุมชนคือชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มีความรู้จักคุ้นเคยกับวัฒนธรรมการบอกบุญรวมทั้งคุ้นเคยกับผู้ร้องเป็นอย่างดี ซึ่งจะต่างจากผู้ฟังที่อยู่ภายนอกชุมชนที่อาจจะไม่คุ้นเคยวัฒนธรรมการบอกบุญนี้ เพราะปรากฏว่าบางครั้งมีการไปบอกบุญถึงจังหวัดระยอง และจันทบุรี ก็เคยมี^{๑๐๑} ดังนั้นเมื่อคณะเพลงบอกบุญจะออกเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญจะไปบอกบุญยังหมู่บ้านหรือชุมชนที่ห่างไกลก่อน แล้วจึงจะกลับมาบอกบุญยังหมู่บ้านของตนเองเป็นที่สุดท้าย ทั้งนี้เพราะเนื่องจากว่า การไปบอกบุญยังต่างถิ่นนั้นจำเป็นต้องเดินทางไปในเวลากลางวัน หากไปตอนกลางคืนเช่นสมัยโบราณอาจทำให้ชาวบ้านต่างถิ่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพวกมิชชันนารีได้ แม้แต่ในจังหวัดตราดเองก็ตาม ก็ยังพบว่าคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่เพลงบอกบุญนี้สูญไปแล้ว เข้าใจผิดว่าคณะเพลงบอกบุญเป็นพวกกวนกวนอาชีพ บางครั้งถึงกับมีการแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจก็มี ภายหลังคณะเพลงบอกบุญจึงแก้ปัญหานี้โดยการไปกราบนมัสการให้ท่านเจ้าคณะจังหวัด คือ พระราชสุเมธาภรณ์ ร่างหนังสือชี้แจงสำหรับเป็นใบเบิกทางในการเดินทางไปบอกบุญ^{๑๐๒}

เมื่อคณะเพลงบอกบุญมาถึงบ้าน ก็มักจะร้องเพลงบอกบุญไปเรื่อย ๆ จนกว่าชาวบ้านจะให้ทาน ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะแกล้งให้คณะเพลงบอกบุญร้องเพลงที่มีให้หมดจนไม่สามารถร้องเพลงใหม่ได้แล้วจึงจะยอมให้ทาน เรียกว่าจะต้องร้องจนให้ “หมดพุงซี” (หมายความว่าหมดเนื้อร้องที่มี) พ่อเพลงแม่เพลงที่มีความสามารถมักจะไม่นิยมแพ้ เมื่อหมดเพลงครูหรือเพลงที่จำมาแล้วก็จะดันเพลงด้วยปฏิภาณขึ้นอีก ในปัจจุบันจะร้องทวนไปเรื่อย ๆ ลักษณะนี้คล้ายกับเหตุการณ์ที่พ่อเพลงสี่ สาราฟิ่ง พ่อเพลงขอทานกระยาสารที่ชุมชนคลองตันไทร เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เล่าว่า ชาวบ้านมักจะชอบฟังเพลงขอทาน ดังนั้นชาวบ้านมักจะยังไม่ให้ทานจนกว่าจะได้ฟังเพลงจนจบ บางรายถึงกับจับพ่อเพลงมัดไว้กับเสาเพื่อให้ร้องเพลงขอทานให้ฟังกลัวจะหนีไปก่อนก็มี^{๑๐๓} บางครั้งผู้ฟังที่นึกสนุกไปกับเพลง

^{๑๐๑} นางกิมโชะ ขำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓.

^{๑๐๒} นายฉลอม วิจิตรสมบัติ อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ หมู่ ๖ ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๕

^{๑๐๓} นายสี่ สาราฟิ่ง อายุ ๗๔ ปี ชุมชนคลองควาย เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

ขอทานก็อาจจะเข้าไปร่วมในคณะเพลงบอกบุญด้วยก็มี ดังที่แม่เพลงรำภาากล่าวว่า ในตอนแรก ๆ ที่ไปบอกบุญนั้นจะมีเพียง ๔ - ๕ คน แต่กว่าจะร้องเสร็จก็มีชาวบ้านตามมาเป็นลูกคู่ด้วยเป็นจำนวนมาก^{๑๐๔}

ในอดีตนั้นชาวบ้านมักจะบริจาคข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ แก่คณะเพลงบอกบุญ โดยเฉพาะข้าวสารนั้นจะเป็นสิ่งที่นิยมทำทานกันมากที่สุด ทั้งนี้เพราะชาวบ้านในจังหวัดตราดส่วนใหญ่พื้นฐานเป็นชาวนา แม้จะยากจนอย่างไรก็จะมีข้าวสารติดบ้านไว้เสมอ แต่ในปัจจุบัน การทำนาลดลงไป การบริจาคทานในระยะหลังจึงเป็นเงินทั้งสิ้น หนึ่งทางวัดก็ต้องการเงินมากกว่าข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อเป็นปัจจัยในการสร้างศาสนสถานของวัดต่อไป

๓.๔.๓ เครื่องดนตรี

การร้องเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดจะไม่มีเครื่องดนตรีประกอบแม้แต่เสียงปรบมือ จะมีแต่เพียงเสียงของลูกคู่ที่ร้อง “เอชา .... ฉะ” ในตอนรับเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านถือว่าเพลงรำภานี้เป็นเพลงบุญ เป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ การไม่มีดนตรีมีแค่เสียงร้องของพ่อเพลงแม่เพลงในท่วงทำนองที่ซ้ำท่ามกลางความเจียบสัดในยามค่ำคืนอาจจะเรียกศรัทธาจากผู้ฟังได้ไม่น้อย

เพลงบอกบุญที่ใช้เครื่องดนตรีประกอบได้แก่ เพลงขอทาน และเพลงเดินบাত্রข้าวสาร เพลงทั้งสองนี้เป็นเพลงที่มีจังหวะสนุกสนานเร้าใจคนฟัง เครื่องดนตรีประกอบสำหรับได้แก่ ฉิ่ง กรับ โหม่ง และใช้กลองยาวแทนโทน เพราะกลองยาวหาในท้องถิ่นได้ง่ายกว่าโทน

เพลงขอทาน คณะวัดแหลมหิน ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด ใช้เครื่องดนตรีที่ต่างไปได้แก่ กระซอ (ซอ) ขลุ่ย ฉิ่ง และกรับ เนื่องจากคณะเพลงบอกบุญวัดนี้เป็นคณะนักแสดงรำสวดซึ่งต้องมีเครื่องดนตรีเหล่านี้อยู่แล้ว เช่นเดียวกับเครื่องดนตรีของคณะเพลงเดินบাত্রข้าวสาร ต.ท่าโสม ที่มีซอ มีโทน และโหม่งใหญ่ ทั้งนี้เพราะผู้ร้องส่วนใหญ่เป็นนักพากย์หนังตะลุง จึงนำเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงหนังตะลุงมาใช้ในการเดินบাত্রข้าวสารด้วย

^{๑๐๔} นางแจ้ว แสนสวัสดิ์ อายุ ๕๕ ปี บ้านท่าประตู่ ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

๓.๔.๔ การแต่งกาย

การแต่งกายของคณะเพลงบอกบุญในบางคณะ เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก จะแต่งตัวสวยงาม นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อลูกไม้ หมวกปีกบาน มีดอกไม้ทัดหู ผัดหน้าทาแป้ง บางคณะก็จะแต่งตัวให้ดูมอมแมม มอซอ ใส่เสื้อผ้าขาดวินสวมหมวกหลุบปีก เพื่อให้ดูน่าสงสาร เหมือนกับเป็นขอทานอาชีพ เช่น คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือ เป็นต้น

ความแตกต่างเรื่องการแต่งกายนั้น น่าจะเป็นเพราะคณะที่แต่งตัวสวยงาม เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริกบอกบุญในเวลากลางวัน และบางครั้งต้องไปบอกบุญยังต่างหมู่บ้าน จึงต้องแต่งกายอย่างพิถีพิถัน ส่วนคณะที่แต่งกายคล้ายกับพวกขอทานอาชีพ ก็มักจะเป็นคณะที่ออกร้องเพลงบอกบุญ ในเวลากลางคืนภายในหมู่บ้านเท่านั้น จึงไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันและมีเครื่องประดับ เพราะอาจมีโจรปล้นกลางทางได้

กระนั้นก็ดี การร้องเพลงบอกบุญจะต้องมีหมวกและแต่งกายมิดชิด ไม่ว่าจะร้องในเวลากลางวันหรือกลางคืน เพราะการแต่งกายเช่นนี้จะช่วยให้กันแดดได้ในเวลากลางวัน และสามารถกันน้ำค้าง และความเย็น ตลอดจนแมลงต่างๆ ในเวลากลางคืนได้อีกด้วย

นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว คณะเพลงบอกบุญมักมีอุปกรณ์อื่นๆ ติดไปด้วย เช่น บางคณะมีกระบุงสำหรับใส่ข้าวหรือผลไม้ บางคณะมีบาตรหรือขันเงินตักบาตร สำหรับใส่เงินบริจาค เป็นต้น นอกจากนี้เพลงรำภาข้าวสาร ยังมี "ไม้เท้า" เพิ่มมาด้วยคล้ายกับการร้องเพลงร่ายพรวิเศษ ที่ อ.พนมทวน จ. กาญจนบุรี

๓.๔.๕ สถานที่

แต่เดิมคณะเพลงบอกบุญ จะเดินร้องเพลงบอกบุญเฉพาะในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น เพราะไม่มียานพาหนะขนส่ง ต้องใช้การเดินด้วยเท้าเท่านั้น ครั้นต่อมาเมื่อสังคมมีความเจริญขึ้น มีรถยนต์ใช้ คณะเพลงบอกบุญของบางท้องถิ่น เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี จึงได้ขยายขอบเขตของการบอกบุญออกไปอีกนอกเหนือไปจากภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง

ส่วนใหญ่มักเลือกไปที่ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด เพราะเป็นแหล่งชุมนุมของคนจำนวนมาก โดยจะเลือกไปช่วงเวลาประมาณ ๘.๐๐ น. เพราะเป็นช่วงที่การค้าขายยังคึกคัก มีผู้คนขวักไขว่ หากไปเช้าตลาดจะวายและมีคนน้อย ซึ่งก็หมายถึงเงินที่จะได้รับจากการบอกรุณุนั้นน้อยลงด้วย

ในบางชุมชนยังร้องเพลงบอกรุณุนี้ที่วัด บนศาลาการเปรียญ ในวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ คือวันฉลองพระทรายด้วย เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี คณะเพลงรำภาววัดคลองซุด เป็นต้น โดยจะร้องในตอนเช้าก่อนพระสวดมนต์ เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่พลาดโอกาสทำบุญกับคณะเพลงบอกรุณุนั้น

ปัจจุบันเพลงบอกรุณุนั้นยังถูกปรับเป็นการแสดงในบางโอกาส ด้วย ดังเช่น ในงานวันแข่งขันกีฬาผู้สูงอายุประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โรงพยาบาลตราดร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดตราด จัดขึ้น ณ เวทีกลางศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และของดีเมืองตราด ทางผู้จัดงานได้แจ้งให้แต่ละตำบลจัดเตรียมการแสดงสำหรับแสดงในงานดังกล่าวด้วย ปรากฏว่าการแสดงของตำบลเนินทราย อำเภอเมือง ได้นำเพลงขอทานใช้เป็นการแสดงดังกล่าวด้วย ปรากฏว่าได้เงินกลับไปถวายวัดเป็นจำนวนไม่น้อย^{๑๐๔}

๓.๔.๖ โอกาสในการร้อง

คณะเพลงจะร้องเพลงบอกรุณุนี้อย่างปีละ ๑ ครั้ง เฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ โดยบอกรุณุนี้อยู่ในช่วงก่อนสงกรานต์และจะสิ้นสุดลงในวันสงกรานต์พอดี

เมื่อใกล้ถึงคราวตรุษสงกรานต์คณะเพลงบอกรุณุนี้อาจเริ่มนัดกันมาที่บ้านของชาวเพลงคนใดคนหนึ่งเพื่อซ้อมเพลง ทั้งนี้เพราะเพลงบอกรุณุนี้นั้นไม่ได้เกิดจากปฏิภาณที่คิดค้นกลอนสดกันเช่นในอดีต หากแต่เป็นการจำเนื้อร้องสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นเสมือน “สูตรสำเร็จ” ดังนั้นจึงต้องมีการรื้อฟื้นความจำกัน^{๑๐๕}

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการร้องเพลงบอกรุณุนี้นั้นบางวัดได้เริ่มมีการนำออกร้องในช่วงเวลาที่นอกเหนือไปจากเทศกาลสงกรานต์ด้วย เช่น การร้องในงานทอดผ้าป่าสามัคคี การร้องในงานกีฬาผู้สูงอายุจังหวัดตราด เป็นต้น หากแต่ยังคงวัตถุประสงค์เดิมคือเพื่อบำรุงวัด

^{๑๐๔} นางกิมโช๊ะ ขำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๐๕} นางกิมโช๊ะ ขำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๖

สาเหตุที่มีการร้องในโอกาสดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากพ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญญได้มีโอกาสเป็นหลักในการจัดกิจกรรม หรือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย เมื่อมีการจัดงานที่เป็นที่ชุมนุมของคนเป็นจำนวนมากทั้งยังมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือคหบดี ในจังหวัดมาเป็นประธาน จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะร้องเพลงบอกบุญเพื่อขอรับบริจาคปัจจัยในการสร้าง ศาสนสถานของวัดต่อไป^{๑๐๗}

๓.๔.๗ บทเพลง

บทร้องที่ใช้ฝึกร้องและสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นบทที่ท่องจำมา ซึ่งจำมาจากบทที่พ่อเพลงแม่เพลงรุ่นก่อนประพันธ์ไว้ เมื่อมีการสืบทอดบทร้องเพลงบอกบุญนี้ต่อๆ มาหลายทอด ผู้ร้องในชั้นหลังก็ไม่ทราบความหมายหรือเรื่องราวที่ปรากฏในเพลงบอกบุญที่ตนท่องจำ ทั้งนี้เพราะพ่อเพลงบางคนจะฝึกร้องและท่องจำเพลงให้ขึ้นใจเท่านั้น ไม่ได้ต้องการเข้าใจความหมายหรือเรื่องราวที่ปรากฏในเพลงทั้งหมด ซึ่งเห็นว่าไม่ใช่สิ่งที่ควรตั้งคำถามตัวอย่างเช่นผู้วิจัยได้พบว่า มีบทร้องเพลง รำภาข้าวสารบทหนึ่งทีกล่าวถึง “ไหโอดิน” ดังนี้

เขาเลื่องเขาสือว่าคุณแม่นี้มีเงิน	อยู่ตั้งหลายไหโอดิน
ไปฝังดินอยู่ใต้ถุน	ไยเอ๋ยจะฝังไว้ทำไม
เขียวนะแม่ยอดบุรุษ	คุณแม่จงซุดขึ้นมาทำ....บุญ

(เพลงรำภาข้าวสาร)

ผู้วิจัยได้สอบถามกับพ่อเพลงที่ร้อง ปรากฏว่าไม่มีใครทราบ ทราบแต่ว่าบทร้องท่อนนี้มีมานานแล้ว และไม่นึกสงสัยถึงความหมายของคำๆ นี้แต่อย่างใดแม้ว่าจะไม่เข้าใจความหมายก็ตาม^{๑๐๘}

เหตุที่ในอดีตไม่นิยมที่จดบันทึกเพลงบอกบุญนั้น เนื่องจากในอดีตนั้นพ่อเพลงแม่เพลงส่วนใหญ่เป็นชาวนา ไม่ได้รับการศึกษาจึงเขียนและอ่านหนังสือไม่แตกฉาน แต่มีปฏิภาณไว สามารถด้นกลอนสดได้ จึงไม่เห็นความสำคัญของการบันทึกเนื้อร้องเพลงบอกบุญ การบันทึกเพลงบอกบุญเพียงจะมีการบันทึกไว้เมื่อไม่กี่ปีมานี้ในสมุดบันทึกส่วนตัวของพ่อเพลงแม่เพลงปัจจุบัน

^{๑๐๗} นางกิมโช๊ะ ขำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๐๘} นายอุทัย เจริญพีช. หมู่ ๑ ต.ท่าประดู่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

เนื้อหาในบทเพลง

เพลงบอกบุญจังหวัดตราด แบ่งตามเนื้อหาได้ ๓ ประเภทดังนี้ เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรียไร เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่อง และเพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ด

ก. เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรียไร

เพลงบอกบุญประเภทขอบริจาคเป็นเพลงบอกบุญที่มีเนื้อหาเชิญชวนให้บริจาคทานโดยกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องมาบอกบุญ กล่าวถึงอาณิสงสีในการบริจาคทาน รวมทั้งการยกชาติกในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมี เช่น เวสสันดรชาติก จัดทนต์ชาติก เป็นต้น เพลงบอกบุญประเภทนี้พบทั้งเพลงขอทานและเพลงรำภาข้าวสาร ดังตัวอย่างเพลงขอทาน

ดูแต่ผลศีลผลทาน	มีตำนานมาแต่ปางก่อน
ดองคัจฉาทันต์พระราช	ยังให้พรานเสียดงออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่ห้วงสังขารของในกาย	ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที	จะได้พิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม่ทำชาติกยกลลี	ออกมาซื้ออุทาหรณ์
แม่จงตั้งนะโมเรื่องไสสุดร	ทำทานเกิดอย่าร้อน .... เอ๊ย .. ใจ ^{๑๑๕}

(เพลงขอทาน)

ตัวอย่างเพลงรำภาข้าวสารที่มีเนื้อหาเพลงบอกบุญประเภทเพลงขอบริจาค

“ ลูกมาส่งสำเนียงจนเสียงออกแห่ง	
สิ้นเรี่ยวสิ้นแรงจนแสบอุ...รา	(เอชา .. นะ)
ลูกมานั่งอ้อนวอนงอนง้อ	
คุณแม่คุณพ่อจนถึงชาย...ตา	(เอชา .. นะ)
แม่จะทำบุญหรือโปรดสัตว์	

^{๑๑๕} นางเสนาะ สงวนหงษ์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ขอเชิญแม่ตรีศจำนรร...จา (เอชา .. ฉะ)
 แม่ออกมาพูดกับลูกเสียสักคำ
 ถึงแม่ไม่ทำลูกก็ไม่...ว่า (เอชา .. ฉะ)
 ขอเผยประตูมาดูหน้า
 แล้วลูกจะลา....ไป (เอชา .. ฉะ) ”

(เพลงรำภาข้าวสาร)

เนื้อหาเพลงบอกบุญประเภทนี้ เป็นแบบที่พบแพร่หลายมากที่สุดในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตราด มากกว่าแบบอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วอาจเป็นเพลงพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ ที่พ่อเพลงแม่เพลงมีความถนัด เช่น อาจเป็นเพลงโหม่ง เพลงฉ่อย หรือเพลงลิเก ซึ่งเป็นเพลงที่ต้องใช้ปฏิภาณในการด้นกลอนสด โดยต้นเพลงให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพลงบอกบุญ ดังที่แม่เพลงเสย สุเนตรกล่าวว่า ตนเคยเป็นลิเกมาก่อน เพราะฉะนั้นบางครั้งก็ด้นเพลงลิเกบอกบุญด้วยก็มี^{๑๑๐}

เพลงบอกบุญประเภทนี้จึงน่าจะเป็นเพลงด้นมาก่อนที่จะเป็น “ สสูตรสำเร็จ ” สำหรับท่องจำเพื่อใช้ร้อง ดังที่พ่อเพลงแม่เพลงในปัจจุบันกล่าวว่าพ่อเพลงแม่เพลงในอดีตมีการด้นกลอนเพื่อร้องบอกบุญกัน กลอนด้นนี้คงจะมีผู้ที่จำกันได้และเห็นว่าไพเราะ พ่อเพลงในสมัยต่อมาจึงได้จดจำมาร้องต่อไป

ข. เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่อง

เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่องคือเพลงบอกบุญที่เล่านิทานเป็นเรื่อง ดังเช่นวณิพกอาชีพ เพลงบอกบุญประเภทนี้ได้รับอิทธิพลจากวณิพกอาชีพโดยตรง ดังที่พ่อเพลงสมบัติ ผากำเนิด กล่าวว่าเมื่อประมาณ ๓๐ - ๔๐ ปีที่ผ่านมาตนได้เรียนรู้เพลงขอกทานจาก “ดาเป้” ซึ่งเป็นชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่มาร้องขอกทานที่จังหวัดตราดเป็นประจำทุกปี และเมื่อมาถึงที่ตำบลหนองคันทรงก็จะพักแรมที่บ้านของพ่อเพลงสมบัติเป็นประจำ พ่อเพลงสมบัติ ได้สืบทอดเพลงจากดาเป้ไว้เป็นจำนวนมากทั้งยังได้ดัดแปลงขอกทานไว้ด้วย แต่ปัจจุบันนี้หายไปแล้วและก็จำบทร้องไม่ได้เนื่องจากไม่ได้ร้องมาเป็นเวลากว่า ๒๐ ปี พ่อเพลงสมบัติได้นำเพลงขอกทาน

^{๑๑๐} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรง อ.เมือง จ. ตราด . สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

ของดาเป้มาใช้ร้องบอกบุญในหมู่บ้านด้วย สำหรับเรื่องที่เคยร้องได้แก่ เรื่อง สังข์ทอง แก้วหน้าม้า ปลาบู่ทอง พระสุธน มโหสถ พญาจันทน์ พุทธประวัติ และอิเหนา^{๑๑๑}

แม่เพลงเสย สุเนตร แม่เพลงขอทานตำบลหนองคันทรงกล่าวว่า ได้จำเพลงขอทานนี้ มาจากวณิพกอาชีพที่อยู่บริเวณ ต.หนองบอน อ.บ่อไร่ จ.ตราด ซึ่งเคยมาร้องบริเวณนี้ แล้วตนจึงจำมาร้องบอกบุญที่หมู่บ้านด้วย เรื่องที่ร้องได้แก่เรื่อง นกกระจาบ ขุนช้างขุนแผน จันทโครพ แต่ที่นิยมร้องมากคือ เรื่องนกกระจาบ แต่ปัจจุบันได้ลืมเนื้อร้องไปแล้วเพราะเนื่องจากไม่ได้ร้องมากกว่า ๒๐ ปี^{๑๑๒}

ที่บ้านทุ่งไก่อัดัก ตำบลท่ากุ่ม ก็เช่นกัน พบว่ามีเนื้อร้องเพลงขอทานที่เป็นเรื่องเช่นกัน หากแต่เป็นบทร้องที่ไม่แพร่หลาย เคยนำมาใช้ร้องบอกบุญเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แม่เพลงกล่าวว่าที่ไม่นำมาร้องอีกเพราะไม่ชินกับเนื้อร้อง จำนวนคำก็ไม่ลงกับจังหวะเหมือนกับบทร้องเพลงแบบเดิมคือเพลงบอกบุญที่มีเนื้อหาขอบริจาค อีกทั้งเนื้อหาของเพลงก็ไม่เกี่ยวกับการบอกบุญด้วย^{๑๑๓} เพลงขอทานบทนี้แม่เพลงเล่าว่าสำนวนนี้เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นโดยท่านลุงโยค (ถึงแก่กรรม) ซึ่งเป็นญาติของแม่เพลงนี้ เจริญสุข ท่านลุงโยคนี้เป็นพระวัดสวนใน ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด เดิมเป็นชาวด. ท่าพริก แต่งขึ้นเมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว เป็นเรื่องพระลักษณวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์เกษร ดังตัวอย่าง

“ ฝ่ายพราหมณ์งามจำรัส	ได้ฟังอรรถพระสามี
พระรักยิ่งแม่มิ่งสมร	เหตุไฉนภูธรไม่จากที่
น้องเห็นว่าองค์คงไม่สมัค	หากพระรักก็คงตามเทวี
พระคิดหรือเปล่านั้นเจ้าเกษร	พลัดอยู่ดงดอนยากกายี
ส่วนพระองค์ดำรงประเทศ	ความทุกข์โทษก็ไม่มี
นางตรัสตอกถ้อยน้อยอุรา	พราหมณ์ฝั่งโสภาเจ้าหมองศรี

^{๑๑๑} นายสมบัติ ผากำเนิด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๒} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรง อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๓} นางนี้ เจริญสุข อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕

สุดจะกลั่นกระสันไศกี

เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้

สุดจะกลั่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย กระสันไศกี

สุดจะกลั่นกระสันไศกี เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้ ^{๑๐๔}

เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่องนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อหาของเพลงเป็นนิทานเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเสียสละ หรือการบริจาคทาน รวมทั้งยังไม่เกี่ยวกับการบอกบุญ คณะเพลงบอกบุญจึงไม่นิยมมาใช้ร้อง ซึ่งจะต่างไปจากคณะเพลงขอทานกระยาสารที่ชุมชนคลองตันไทร เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ^{๑๐๕} และคณะเพลงขอทานข้าวต้ม ของพ่อเพลงพร้อม ที่ป่าโมก จังหวัดอ่างทอง^{๑๐๖} ซึ่งนิยมร้องเพลงบอกบุญเป็นเพลงเรื่องมากกว่า

การสูญไปของเพลงเรื่องในชุมชนที่ร้องเพลงเรื่องอยู่เดิมนั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่เมื่อคณะเพลงบอกบุญไปถึงบ้านก็ร้องเพียงบทเกริ่นบอกบุญเท่านั้น ชาวบ้านก็ไม่ยอเยียดให้อยู่เมื่อบริจาคสิ่งของแก่คณะเพลงบอกบุญก็ถือว่าเสร็จ ส่วนคณะเพลงบอกบุญเมื่อให้พรแล้วรีบกลับอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพลงเรื่องจึงเพราะทำให้ไปได้น้อยคร้วยี่สิบ

ค. เพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ด

เพลงบอกบุญประเภทประเภทเบ็ดเตล็ดคือการทำเพลงชนิดอื่นๆ มาใช้เพื่อบอกบุญ แต่มีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวกับการบอกบุญแต่อย่างใด พบเพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ดนี้พบเพียงบริเวณเดียวเท่านั้นคือ บริเวณแถบตำบลท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด ซึ่งเรียกรวมว่า เพลงเดินบาศตราสาร เพลงที่ใช้ร้องเดินบาศตราสาร ได้แก่ เพลงแห่นางแมว^{๑๐๗} เพลงรำวง และเพลงลูกทุ่งต่างๆ ตามสมัยนิยม เช่นเนื้อเพลงที่ว่า “นางแมวเอ๋ย ขอฟ้าขอฝน” หรือ “แม่มาอย่างฉัน ยังอวบอ้วนเต่งตึง” หรือ “อยากจะไป เชิญซิเชิญไป” หรือ เพลงแบ่งสมบัติของสุรพล สมบัติเจริญ หรือ “สวนลุม เป็นหลุมแห่งความรัก”^{๑๐๘} สำหรับเพลงรำวงแบบเก่าที่ใช้

^{๑๐๔} นางนี เจริญสุข อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

^{๑๐๕} นายสี สาร่าพิง อายุ ๗๔ ปี ชุมชนคลองควาย เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

^{๑๐๖} เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๒๗.) หน้า ๕๓๓.

^{๑๐๗} แม่เพลงกล่าวว่ามีเนื้อร้องตรงกับเพลงแห่นางแมวของไวพจน์ เพชรสุพรรณ

^{๑๐๘} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตที อายุ ๕๕ ปี ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖.

ร้องเพลงเดินบาตรข้าวสารนั้น คุณदारรวม เพชรรัตติ (ถึงแก่กรรม) ครูหนึ่งตะลุงประจำตำบล
ท่าโสม ได้ประพันธ์ขึ้นหลายบทแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว มีตัวอย่างที่วิทยากรยังจำได้ ดังนี้

“ สุดาดวงไ้แม่พวงดอกสร้อย	สาวน้อยออกมาราวง
ชะเออเอ้อเอย	ชะเออเอ้อเอย
ปลุกข่ากลายเป็นก็ตะไคร้	หนอปลุกกระชายกลายเป็นต้นขิง
มันสงสัยใจนัก ชะเออเอ้ย	ว่าน้องจะรักพี่ไม่จริง” ^{๑๑๔}

นอกจากนี้ยังพบว่ามี การสอดแทรกความรู้และความเชื่อของผู้ร้อง ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นความรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย อาทิ พุทธประวัติ ชาดก หลักธรรม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

- เรื่องพระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่

เพลงบอกบุญจังหวัดตราดได้ให้คำอธิบายสำหรับผู้ที่คลางแคลงในเรื่องราวของ
พระพุทธองค์ ดังบทร้องที่ยืนยันว่าพระพุทธเจ้ามีจริง โดยใช้วิธีการตอบโดยการย้อนถาม หรือ
ใช้กลวิธีทางภาษาที่เรียกว่า ปฏิปจฉาพยากรณ์ ความว่า

“มาว่ากันถึงเรื่องพระพุทธเจ้าเรื่องยาวนาน	เรามันครึ่งลูกครึ่งหลานก็หัวนใจ
บางคนอยากจะถามเนื้อความของพระองค์	เราจะบอกตรงตรงมิได้
บ้างว่าเป็นนิทานเพราะการแต่ง	เราจะบอกท่านให้แจ้งหายสงสัย
พระพุทธเจ้าเรามีจริง	ไม่ใช่จะอิงนวนิยาย
เพราะหาหลักมาได้เอ่ยมี	อยากจจะรู้เรื่องดีให้ไปดูคำสอน
อย่ามาวิงวอนให้หายสงสัย	พระพุทธเจ้าเราไม่มี
พระสงฆ์จะมาจากใคร	เป็นต้นกำเนิดให้ ..... เอ้ย ...มา”

(เพลงขอทาน)

^{๑๑๔} นายเชาว์ เพชรรัตติ อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม

- เรื่ององคุลีมาล

กล่าวถึงการกลับตัวเป็นคนดี เพื่อให้คนในสังคมยึดเป็นแบบอย่างในการทำ
ความดี โดยยกเรื่องราวในพุทธประวัติ ที่กล่าวถึงอหิงสกุมาร หรือ องคุลีมาล ที่กลับใจเมื่อพบ
พระพุทธรูป ไม้ดอกหนึ่ง ความว่า

“ยังมีประวัติเล่าเจ้าใจพาล   มีชื่อ “องคุลีมาล” สंहารคน
เมื่อพบพระพุทธรูปเจ้าเรอบอกหยุด   องคุลีมาลน้อมนุคหยุดประหาร
ได้สำเร็จมรรคผลสำเร็จโพธิญาณ   ในสมัยนั้นได้ทัน....เอ๋ย....ที่”

(เพลงขอทาน)

- เรื่องชาดก

ฉันทันตชาดก เป็นชาดกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงในบทเพลงบอกบุญ เป็นชาดกที่ว่า
ด้วยพระพุทธรูปทรงเสวยพระชาติเป็นพระยาช้างฉันทันต์ แห่งป่าหิมพานต์ ที่ยอมให้พราน
โสอูตรเลื่อยเอางาของตนทั้งสองไปถวาย แต่นางจูลสุภทราธิดาของพระเจ้าพรหมทัต จนพญา
ช้างขาดใจตายเพราะความเจ็บปวดแสนสาหัส การที่นางจูลสุภทราพยายามเรียกร้องเอางาของ
พระยาฉันทันต์ให้ได้ก็เพราะความผูกพยาบาทจองเวรต่อพระยาฉันทันต์ที่มีมาแต่ปางก่อน แต่
เมื่อได้งามาแล้วก็ไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดซ้ำยังโศกเศร้าจนเสียชีวิต พระชาตินี้จึงเป็นพระ
ชาติที่ทรงบริจาคนาม “ทานชีวิต” ซึ่งเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ปุถุชนธรรมดาจะทำได้
ดังตัวอย่างในบทร้อง

“ดูแต่ผลศีลผลทาน   มีตำนานมาแต่ปางก่อน
ดูองค์ฉันทันต์พระราชา   ยังให้พรานเลื่อยงาออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่ห่วงสังขารของในกาย   ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที   จะได้พิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม้ทำชาดกยกวลี   ออกมาซื้ออาหาร
แม้จงตั้งนะโมเรื่องโสอูตร   ทำทานเถิดอย่าร้อน .... เอ๋ย .. ใจ”

(เพลงขอทาน)

- เรื่องทาน

ทาน เป็นหลักธรรมที่เด่นที่สุดในเพลงบอกบุญ เนื่องจากหลักธรรมนี้จะช่วยบอกบุญให้บรรลូវัตถุประสงค์ “ ทาน ” คือการให้ ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งทานออกเป็น ๒ ประเภทคือ การให้แก่บุคคลหรือให้เจาะจงจำเพาะตัวผู้รับผู้รับ เรียกว่า **ปาฏิบุคคลิกทาน** และให้แก่สงฆ์หรือมุ่งให้เพื่อส่วนรวม เรียกว่า **สังฆทาน** การให้แก่บุคคลที่มีคุณความดีมาก จะมีผลมาก แต่การให้แก่ส่วนรวมหรือสงฆ์มีผลมากกว่าให้แก่บุคคลไม่ว่ากรณีใด ๆ ^{๑๐๐} เรื่องการให้ทานนี้คณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดเห็นว่ามีผลสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเพราะ “ ศาสนาจะตั้งอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยเรื่องจากทาน ” และการบอกบุญให้คนทำทานนี้ยังเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านลดความตระหนี่ลง ดังความว่า

ทำทานเป็นอุบายให้ใจลดตระหนี่
ถ้าท่านไม่มีอุบายใจท่านพองบาน

ถ้าเกิดจิตปริดีเป็นสมุฏฐาน
จะเกิดระรานเหตุนั้นเป็นอย่างไร
(เพลงขอทาน)

การทำทานไม่ว่าจะมากหรือน้อยไม่มีผลขึ้นอยู่กับความตั้งใจและศรัทธา ทำทานตามกำลังที่มี ดังความว่า

ขึ้นชื่อว่าบุญแม้คุณจึงทำ
มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย
การทำบุญนั้นไม่จำกัด
แม้ย่ำดูหมิ่นในศีลทาน

จะได้ติดตามอุปการ
เป็นหลักฐาน
แม่จึงจัดเป็นไทยทาน
ใจจะบานศรัท .... เอ๊ย.. ธา

(เพลงขอทาน)

เชิญเถิดแม่คุณอุตุหนุสนอง
มีสิ่งไรก็ให้สิ่งนั้น
เชิญสลัดตัดตระหนี่

ที่มีสิ่งของตามแต่จะให้
ศรัทธาแก่ท่านผู้ครองไตร
ทำทานตามมีตามได้

(เพลงขอทาน)

^{๑๐๐} พระราชวรมุนี(ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕)หน้า ๔๔๓.

อานิสงส์ของการให้ทานจะช่วยให้ผู้ให้ทานนั้นมีความสุขพ้นจากความทุกข์ เป็น
อาหารทางใจ

"ก็ไอ้โรคทั้งหลายเกิดได้ทั้งนั้น	ถึงพระองค์ท่านปลงได้
พันภัยจิตอันตรธาน	แต่โรคในกายของท่านใช้หมดไป
มีความคิดให้ดีบางที่โรคก็หาย	ด้วยจิตไม่ฝักใฝ่ในสังขาร
แต่ต้องบำบัดกันไว้บ้าง	เกิดถึงร่องครวญคราวจิตไม่สบาย
ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด	บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ
ถ้าจิตเราดีมีภูมิต้านทาน	โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป"

(เพลงขอทาน)

เรื่องการทำทานนี้ ในบทร้องได้แสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของท่าน ว่ายิ่งใหญ่
เพียงใด โดยกล่าวว่า การให้ทานจะส่งผลให้ผู้บริจาคทานพ้นจากโลกสงสาร คือสังสารวัฏ ไปสู่
โลกุตระได้ อันเป็นจุดหมายอันสูงสุดของพุทธศาสนิกชนคือ พระนิพพาน

" คุณจะทำทาน	เปรียบเหมือนสะพานข้ามโลกีย์
แม้จะพ้นอกโลกสงสาร	พ้นความกัณดารเป็นสุขี
ผลบุญส่งให้แม่คงได้ความสุข	ขึ้นชื่อว่าทุกข์คงไม่มี "

(เพลงขอทาน)

- เรื่องไตรลักษณ์

เรื่องไตรลักษณ์นี้ มีพุทธพจน์แสดงหลักไว้ในรูปของกฎธรรมดา ว่าดังนี้
"สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" ไตรลักษณ์นี้
ประกอบด้วยสามสิ่งคือ อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้น
แล้วเสื่อมสลายไป ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว
ภาวะที่กอดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น
เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว
ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์

แก่ผู้เข้าไป อยากเข้าไปยึดด้วยต้นหาอุปาทาน อนัตตตา คือ ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมีเอง^{๒๑}

หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ สอนให้ปล่อยละวางไม่ยึดมั่นถือมั่นในควมมีตัวตน และความไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสังขาร อันจะทำให้เล็งเห็นและยอมรับหลักความจริงที่ว่าสังขารย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และความตายนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสรรพสิ่งในโลก

ในเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนี้พบว่าในบทร้องได้สอดแทรกความรู้เรื่องไตรลักษณ์ไว้ เพื่อให้ผู้ฟังละความยึดมั่นถือมั่น ด้วยเพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

ท่านว่าให้รู้จักหักรู้จักห้ามและข้ามเขต นั้นแหละเป็นเหตุอันจูงใจ

มาปลดปลงลงสังขาร	ไม่ใคร่อยู่ได้นานว่าไปไหน
ไม่มีข่าวให้ปรากฏรันทดใจ	ที่อยู่ได้ไม่ตายใคร่ได้มี
เรามาสมมติและขุดค้น	แวนเดียวก็หล่นหลบหายไป
ไม่ว่ามั่งมีศรีสุขสนุกสนาน	ไม่เคยได้มีถึงพันปีเลิศใส
หรือมีใครรู้อยู่บ้างมีทางใด	พันปีนี้ยังใครบอกมา
มีแต่ข่าวไม่ถึงร้อย	ถอยลงนี่คงจะสงสัย
จะมาแหวกว่ายไปให้ไกล	มหาสมุทรมันใหญ่ใครเห็นกัน
ตัวกะจ้อยร่อยค่อยได้คิด	เอากันสุดฤทธิ์จะเห่เห็น
จะเข้าอาศัยฝั่งยังจะทัน	อย่าปล่อยให้ตะวันพลันลับแล
เห็นแสงแวนแวนวาวยังซาบซึ่ง	เพียงอีตใจหนึ่งก็สุขสันต์
จะไปทางใดคงไม่ทัน	กลับหลังหันพลันเปลี่ยนใจ
ใครจะอุ้มไม่ได้ใครหันเอง	อุตุสำหรับระคับระคองตรงองจิต

^{๒๑} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตฺโต)., พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.), หน้า ๘๗.

กลับมาที่ละนึกคิดกลับเอง
ใครจะทำดีหรือไม่รับรู้เอง
ลูกขอแนะนำนะทำเอาเอง

ท่านบอกทางให้ได้แค่นี้
เกิดแต่ชั่วหัวใจเมื่อใครทำ
โปรดแม่แล้วมีศรัท .....เอ๋ย ...ธา"

(เพลงขอทาน)

ถ้ามีเกิดมีตายเมื่อไรเราจะรู้
ตายวันตายพรุ่งไม่สะดุ้งหวาดผวา
เราเกิดเป็นชาวพุทธให้บริสุทธิ์อยู่ในใจ

ความตายนั้นอยู่ปลายจมูกนั้นยังไ
จะเอาอะไรนำพาเมื่อถึงยามต้องการ
เมื่อถึงยามจะตายจะได้ไปตามต้องการ

(เพลงรำภาขาวาสาร)

- เรื่องอายุของพระพุทธศาสนา

เรื่องวันสิ้นโลกและการมาของผู้มีบุญนั้น เป็นเรื่องราวที่มีปรากฏในทุกศาสนา ในสังคมชาวพุทธเอง ก็มีความเชื่อนี้เช่นกัน และความเชื่อของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ด้วย ซึ่งมีปรากฏทั่วไปในวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของคนไทย เช่น เรื่องพระมาลัย เรื่องพระปฐมสมโพธิกถา (เมตเตยพยากฤตปริวรรต) เรื่องพระอนาคตวงศ์ เรื่องพุทธวงศ์ พุทธพยากรณ์ (ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล) ดำเนินพื้นเมืองต่าง ๆ ดำเนินพระยาธรรมิกราช หรือผู้มีบุญต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้โดยมากจะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาในสมัยของพระสมณโคดมจะมีอายุถาวร ๕,๐๐๐ ปี แล้วจะเกิดกลียุค บ้านเมืองเกิดภัยพิบัติ จนทำให้คนหันมาปฏิบัติธรรม และในเวลาต่อมาจะมีพระอนาคตพุทธเจ้ามาอุบัติขึ้น คือพระศรีอาริยมตไตรย ผู้คนในสมัยนั้นจะได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น บ้านเมืองจะมีความสุข สนุกสนาน ความเชื่อดังกล่าวนี้ ได้ปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ความว่า

"ได้บริสุทธิ์เป็นบุตรภคัตริย์

พระได้ตรัสเป็นเทศนา

สั่งสอนไพเราะทั้งประชาชาติ

สิ้นทุกวันนี้ศาสนา

วางไว้ห้าพันพระโลกีย์

บารมีที่ท่านสร้างมา"

๓.๕ ธรรมเนียมปฏิบัติในการร้องเพลงบอกบุญ

เนื่องจากเพลงบอกบุญเป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่เพลงหนึ่งของจังหวัดตราด จึงย่อมมีธรรมเนียมปฏิบัติผู้ร้องและผู้บริจาค ดังนี้

๓.๕.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะผู้ร้อง

๓.๕.๑.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการไหว้ครู

ธรรมเนียมการไหว้ครูเป็นธรรมเนียมที่สำคัญอย่างหนึ่งของงานศิลปะไทย ดังจะเห็นได้จากพิธีไหว้ครูดนตรีไทย พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ หรือ ธรรมเนียมการไหว้พ่อแก่ก่อนการแสดงละคร เหล่านี้ล้วนสะท้อนความเคารพครู ในเพลงพื้นบ้าน เช่น ลำตัด เพลงอีแซว ก่อนแสดงก็ต้องมีบทไหว้ครู แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าเพลงบอกบุญนี้จะต่างจากเพลงพื้นบ้านโดยทั่วไป คือ ไม่มีบทไหว้ครูเพราะเชื่อว่าการร้องเพลงบอกบุญนี้ เป็นปฏิบัติบูชา เป็นบุญกิริยา ถวายเพื่อพระพุทธศาสนาทางหนึ่งซึ่งถือเป็นสิ่งสูงสุดอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องร้องบทไหว้ครู แต่ในทางปฏิบัตินั้นมีการอธิษฐานถึงครูด้วย โดยมากมักจะกระทำเมื่อตอนที่ร้องติดขัดหรือนึกเพลงไม่ออก ดังเช่น คณะเพลงรำภาขาวสารวัดบางปรือ เมื่อผู้ร้องเกิด “ลำบากกลอน” คือ ติดขัดระหว่างร้องเพลง จะรำลึกถึงครูแล้วน่าน้ำเปล่าหรือเหล้ามาเสกทำเป็นน้ำมนต์ โดยยกแก้วชูขึ้นแล้วกล่าวคาถาว่า

“ นะ ตลอด โม ทะลุ พุทธ ปุ ฐา ไปร้ง
ยะ อयरระง จงคิดเห็นใน หักยัง มะ มะ ”^{๑๒๒}

ส่วนที่คณะเพลงขอทานวัดหาดเล็ก จังหวัดตราด นั้นพบว่ามีครูเพลงเป็นชาวกัมพูชา และมีอาชีพเป็นวนิพกโดยแท้ ร้องเพลงขอทานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันนี้เสียชีวิตแล้ว ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตได้ห้ามให้ลูกศิษย์ร้องเพลงขอทานนอกเทศกาล ห้ามร้องเล่นพร่ำเพรื่อ เว้นแต่สอนเพลงแก่คนในหมู่บ้านเท่านั้นหากผิดไปจากนี้ถือว่าผิดครู และอาจจะต้องรับโทษถึงชีวิต ดังนั้นในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยจึงไม่สามารถบันทึกทำนองเสียงของผู้ร้องและเนื้อร้องได้ แต่พ่อเพลงก็พยายามแก้ทางครูโดยการเขียนเนื้อเพลงสลับท่อนให้ผู้วิจัยไปเรียงใหม่เองเพื่อจะได้ไม่ผิดครู

^{๑๒๒} การที่คาถาที่จบด้วย นะ มะ พะ ทะ นั้นเป็นคาถาย่อมาจาก นโม พุทธาย ซึ่งมีความหมายว่า ขอนอบน้อมแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม คาถา นะ มะ พะ ทะ ก็พบทั่วไปในคณะนักแสดงพื้นบ้านของจังหวัดตราดเช่นคณะลิเก คณะสนั่นศิลป์ ของนายสนั่น สงวนหงษ์ (อายุ ๙๐ ปี) ก็มี

ในการฝึกซ้อมร้องเพลงเดินบาตรข้าวสาร ที่ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราดนั้นผู้วิจัยพบว่า หากผู้ร้องไม่สามารถจำเนื้อเพลงได้ ผู้ร้องก็จะออกไปที่ลานโล่ง กว้าง แล้วยกมือขึ้นไหว้อธิษฐานถึงครูเพลงเพื่อขอให้ตนจำเนื้อเพลงได้ และในชุมชนนี้ในอดีต ยังคงมีความเชื่อว่าจะต้องออกเดินบาตรข้าวสารทุกปีเพื่อช่วยทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อกันว่าหากไม่ทำแล้วจะเกิดภัยพิบัติหรืออันตรายแก่คนในหมู่บ้าน^{๑๒๓}

๓.๕.๑.๒ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องขั้นตอนการร้องเพลง

ในการร้องเพลงบอกบุญนั้นโดยธรรมเนียมแล้ว คณะผู้ร้องจะมีขั้นตอนในการร้องเพลงบอกบุญ คือเริ่มด้วย บทแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ บทโน้มน้าวใจ และบทให้พร

บทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ เป็นธรรมเนียมการทำความเคารพ เจ้าของบ้านด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานของคณะเพลงแล้วจึงบอกวัตถุประสงค์ที่มา ทั้งนี้อาจบอกถึงความขาดแคลน ด้วยธรรมเนียมนี้จะช่วยให้ผู้ฟังทราบวัตถุประสงค์ของคณะเพลงอันจะทำให้ไม่เกิดความเข้าใจผิด ตัวอย่างบทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ ความว่า

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ้ย .....

สืบนี้วันบั้งไฟนัดดี	ลูกมาคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
วันใหม่เดือนใหม่อีกทั้งปีก็ใหม่	วันนี้เป็นทำยมมหาสงกรานต์
ลูกประดิษฐ์คิดขึ้นมาเอง	มาร้องเป็นเพลงขอทาน
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท...เอ้ย ....ธา
ขอข้าวขอปลา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ตามชาวบ้าน	
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท...เอ้ย ....ธา

(เพลงขอทาน)

^{๑๒๓} นายเชาว์ มั่นสนธิ . อายุ ๕๒ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด สัมภาษณ์ . ๑๗ พฤษภาคม

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย .....

ลูกชวนกันมาเที่ยวร้องบอก

อันตรุษสงกรานต์ประเพณี

ปู้ย่าตายายทำมานาน

ท่านผู้มีพระคุณได้ทำบุญกันต่างต่าง

ไหนเลยจะนั่งเฉยอยู่ได้

เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที่

เชิญพ่อเชิญแม่ทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย นานมาที่

เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที่

ให้พ่อแม่ทั้งหลายรู้ทั่วกัน

เมื่อครั้งก่อนเก่าบิตรมารดา

สืบลูกสืบหลานถึงทุกวันนี้

ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งความดี

อันประเพณีของไทยประเสริฐศรี

ยินดีแม่ศรีท.... เอ๋ย....ธา

ยินดีแม่ศรีท.... เอ๋ย....ธา

(เพลงขอทาน)

เมื่อคณะเพลงร้องบทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์แล้ว คณะเพลงจะร้องบทโน้มน้าวใจต่อ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการกล่าวเรียไรเงินทอง หรือสิ่งของ จากเจ้าของบ้าน ผู้ร้องมักจะอ้างถึงชาดกที่เกี่ยวกับการบริจาคทาน คือเรื่อง เวสสันดรชาดก และพระยาจกั ทันตชาดก โดยมักยกตอนที่มีการบริจาคหรือเสียสละมาร้อง ดังตัวอย่าง

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย .....

องค์ศิโรไพรสัตว์

น้ำพระทัยใจท่านก็ดี

ท่านมีช้างเผือกขาวม่องงามรองเรื่อง

มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย พระเวสสันดร

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร

สร้างบารมีไม่ย่อหย่อน

ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกุญชร

ยกพระคเชนทร์ให้แก่ราษฎร

ทำทานเกิดไม่ร้อน .... เอ๋ย ....ใจ

ทำทานเกิดไม่ร้อน .... เอ๋ย ....ใจ

(เพลงขอทาน)

เมื่อเจ้าของบ้านบริจาคทานกับคณะเพลงแล้ว ผู้ร้องมีธรรมเนียมมอวยพรแก่เจ้าของบ้านด้วยการร้องบทให้พรเป็นการตอบแทน ดังตัวอย่างบทให้พรความว่า

เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ

เมื่อทำทานแก่ลูกแล้ว	ลูกแก้วก็จะให้พร
ให้มียังข้าวหนอยู่ข้างเหนือ	ให้มียังเกลือหนอยู่ข้างใต้
ให้มีบุตรหญิงให้ว่าง่าย	ให้มีบุตรชายเสียให้โอนอ่อน
ขอให้มียืนตั้งที่นั้งนอน	คุณแม่ไม่เดือดร้อนในใจ
ขอให้มียืนตั้ง เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ๊ย ที่นั้งนอน	
ขอให้มียืนตั้งที่นั้งนอน	คุณแม่ไม่เดือดร้อนในใจ

(เพลงขอทาน)

เอ๋อ เอ๋อ ...เอ็ง ..เอ๊ย

ว่าไอ้ไอ้เศรษฐีมหาเศรษฐี	แก่ได้ทำบุญกับลูกแล้ว
ยังเหลือแต่แม่เศรษฐีเรือนไกล	ไอ้หัวบันได....แก้ว (เอชา.....จะ)
ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	แก่ทำบุญกับลูกแล้ว
ลูกแก้วจะขอลา....ไป (เอชา.....จะ)	
กราบกรานวันทา	ลูกต้องขอลาคุณแม่ไปก่อน
ขอให้แม่สวัสดิ์มีชัย	เสมือนดังลูกให้....พร
ขอเชิญคุณแม่เอาขันพระสาคร	มารอรับเอาพระพรของลูกไว้เอ็งเอ๊ย
ก็ฉันให้พรแม่เปล่าก็ฉันจะลาแม่ไป	

(เอชา.....จะ ข้าจะตาสะข้า เอชา.....จะ)

(เพลงรำภาข้าวสาร)

๓.๕.๑.๓ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการประกาศยอดเงินบริจาค

คณะเพลงบอกบุญทุกท้องถิ่นในจังหวัดตราดจะมีธรรมเนียมปฏิบัติที่ร่วมกันประการหนึ่งคือ รายได้หรือสิ่งของที่ได้จะถวายวัดทั้งหมดโดยไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำมันรถ ค่าอาหาร ค่าน้ำ หรืออื่นๆ ทั้งนี้เพราะต่างก็ตระหนักดีว่าสิ่งที่ได้รับบริจาคมาจากชาวบ้านผู้มีศรัทธาจะถวายแด่พระพุทธศาสนา ส่วนตนมีหน้าที่เพียงรับฝากเพื่อไปส่งต่อให้วัดเท่านั้น ดังนั้นหากจะต้องเดินทางไปบอกบุญนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะเรียโรอกค่าน้ำมันรถกันเอง ดังนั้นคณะเพลงบอกบุญ เช่น คณะเพลงรำภาวัดบางปรีอนั้น เมื่อเดินร้องเพลงบอก

บุญแล้วชาวบ้านทำบุญทานสิ่งใดมาให้ นั่น ชาวบ้านก็จะแสดงความบริสุทธิ์ใจทำบุญชื้อรายรับสิ่งของที่ได้มา โดยจดบันทึกบัญชีที่เรียกกันว่า “นายบัญชี” ดังเช่นคณะเพลงรำภาวัดบางบัวหรือตำบลท่าประตู อำเภอมือง จังหวัดตราด จากนั้นในเช้าวันรุ่งขึ้นที่วัดจะทำบุญสงกรานต์เป็นวันสุดท้าย ตัวแทนของคณะเพลงบอกบุญจะประกาศยอดเงินบริจาคที่วัด เพื่อเปิดเผยรายได้และแสดงความบริสุทธิ์ใจ

๓.๕.๒ ธรรมเนียมปฏิบัติของผู้ฟัง

ผู้ฟังหรือผู้บริจาคนั้นก็มีความนิยมปฏิบัติเช่นกัน แต่จะต่างไปจากธรรมเนียมปฏิบัติของผู้ร้อง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านี้จะเป็นที่รับรู้ของคนในสังคม ดังสามารถจำแนกได้ต่อไปนี้

๓.๕.๒.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการอธิษฐานก่อนบริจาค

ความเชื่อเรื่อง “คำอธิษฐาน” เป็นความเชื่อที่ปฏิบัติกันทั่วไปในสังคมไทย เมื่อประกอบคุณงามความดีสิ่งใดแล้ว ก็มักจะอธิษฐานให้ตนได้สิ่งนั้นสิ่งนี้เพื่อเป็นสิ่งตอบแทนจากการทำดี ในการบริจาคตานของชาวจังหวัดตราดก็เช่นกัน ชาวบ้านมักอธิษฐานก่อนที่จะบริจาคเงิน เพราะเชื่อว่าการทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญจะได้บุญมากเพราะเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจทำให้คำอธิษฐานเป็นจริงได้ ต่างจากการบริจาคกับพวกกวนฝัก หรือขอลานทั่วไปที่นำเงินไปใช้เลี้ยงชีพไม่ได้นำไปทำประโยชน์แก่ส่วนรวมแต่อย่างใด ในการอธิษฐานนี้ชาวบ้านจะนำเงินใส่มือแล้วประนมขึ้นเหนือศีรษะแล้วอธิษฐาน หรือที่เรียกกันว่า “จบหัวจบเกล้า” แล้วจึงนำเงินนั้นใส่ลงในภาชนะที่คณะเพลงบอกบุญได้เตรียมไว้ ดังภาพ

ภาพ ๑ ชาวบ้านยกมือขึ้นอธิษฐานเมื่อจะบริจาคเงินแก่คณะเพลงบอกบุญ

๒.๗.๒.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการต้อนรับคณะเพลงบอกบุญ

เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ นอกจากชาวบ้านจะเตรียมสิ่งของเงินทองรอคณะเพลงบอกบุญแล้ว ผู้ฟังที่เป็นเจ้าของบ้านยังมีธรรมเนียมในการเลี้ยงต้อนรับคณะเพลงบอกบุญด้วยน้ำ อาหาร หรือบางครั้งให้เหล้า ซึ่งในบางท้องถิ่นจะขาดไม่ได้ เช่นที่ตำบลท่าโสม ทั้งนี้เพราะเป็นเพลงบุญที่แสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อคณะเพลงมาถึงบ้านชาวบ้านมักจะต้อนรับขับสู้คณะเพลงขอทานด้วยน้ำดื่มหรือของว่างเพื่อเป็นกำลังใจแก่คณะเพลงบอกบุญ ในบางชุมชนเช่นที่ ต.ห้วยแร้ง จะทำอาหารเลี้ยงคณะเพลงบอกบุญ โดยจะเลี้ยงกันที่บ้านของพ่อเพลงแม่เพลงก่อนที่จะออกเดินบอกบุญ และในระหว่างทางก็จะเลี้ยงเครื่องดื่มนอกเหนือไปจากสิ่งของที่จะทำบุญให้วัด และเมื่อสิ้นสุดการบอกบุญในคืนนั้นก็จะเป็นเวลาฟ้าสว่างหรือใกล้รุ่ง คณะเพลงบอกบุญก็จะเดินทางไปที่วัดเพื่อนับจำนวนสิ่งของที่ได้รับบริจาคซึ่งที่วัดก็จะมีชาวบ้านทำข้าวต้มเลี้ยงคณะเพลงบอกบุญอีกด้วย ทั้งนี้เงินที่นำมาใช้จ่ายในการทำอาหารนั้นจะไม่หักจากเงินบริจาคแต่อย่างใด^{๑๒๔}

๓.๕.๒.๓ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการตามไปสมทบกับคณะเพลง

ในตอนเริ่มร้องมีจำนวนคนในคณะเพลงไม่มาก เมื่อเดินร้องไปสักระยะหนึ่งชาวบ้านที่คณะเพลงไปบอกบุญก็มักจะติดตามมากับคณะเพลงเพื่อร่วมบอกบุญด้วย ปฏิบัติการที่ผู้ฟังหรือผู้บริจาคออกไปช่วยคณะเพลงบอกบุญเรียกรไ่นั้น ในอดีตมีเป็นจำนวนมากดังที่ พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ พ่อเพลงรำภาข้าวสารวัดคลองขุดกล่าวว่า เมื่อตอนค่ำ แรกจะออกเดินไปร้องเพลงรำภาข้าวสารนั้นจะมีคนเพียง ๕ - ๖ คนเท่านั้น แต่จำนวนคนจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อคณะเพลงรำภาข้าวสารผ่านบ้านใด ถ้าบ้านนั้นบริจาคทานแล้วก็จะเดินทางร่วมไปกับคณะเพลงด้วย ดังนั้นเมื่อฟ้าใกล้สว่างนั้นคณะเพลงรำภาข้าวสารจึงมีขบวนยาวเต็มถนน^{๑๒๕} ธรรมเนียมปฏิบัตินี้เป็น การเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน จากผู้ฟังมาเป็นผู้ร้อง ซึ่งทำให้เห็นว่าคณะผู้ร้องนี้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมบอกบุญกับคณะผู้ร้องได้โดยไม่มีข้อห้าม และผู้ฟังเองก็มีความกระตือรือร้นที่จะเป็นผู้บอกบุญเพื่อสร้างสมบุญด้วย

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๖

ภาพ ๒ ผู้ฟังกำลังแต่งตัวเพื่อจะออกเรียไรกับคณะเพลงบอกบุญ

ประเพณีการเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านที่แน่นแฟ้น เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อวัดขาดแคลนชาวบ้านจึงต้องคิดหาวิธีช่วยเหลือ ในที่นี้ชาวบ้านได้ใช้เพลงบอกบุญร้องขอรับบริจาคเพื่อช่วยหารายได้ให้วัด ชาวบ้านจึงต้องสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นในเพลงบอกบุญรวมทั้งค้นหาวิธีการในการโน้มน้าวใจผู้ฟัง เพื่อจะได้รับบริจาคให้เพียงพอกับความต้องการของวัด ดังผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย